

رویکرد تئوری بازیها به دانش جرم شناسی

(تاریخ دریافت ۱۴۰۰/۰۷/۱۵، تاریخ تصویب ۱۴۰۰/۱۲/۱۸)

افشین مداح

دانشجوی کارشناسی ارشد جزام و جرم شناسی

چکیده

علم تئوری بازیها علم تحلیل موقعیتهای مختلفی است که افراد با یکدیگر تعامل و ارتباط دارند و هدف این علم، یافتن بهترین عملکرد هر یک از افراد در موقعیتهایی است که در آن قرار دارند. از طرفی دانش جرم شناسی به شناخت علل وقوع جرم می پردازد و سعی دارد با ارائه راهکاری علمی، از علل وقوع جرم بکاهد و زمینه را برای پیشگیری از رفتار مجرمانه فراهم آورد. به طور کلی آنچه در زمینه وقوع جرم حائز اهمیت است، موقعیتهایی مجرمانه ای می باشد که بزهکاران و بزه دیدگان در آن قرار میگیرند. یکی از مهمترین عللی که زمینه وقوع جرایم را فراهم کرده و گاهی تشدید مینماید، عملکرد نامناسب هر یک از افراد در موقعیت های مجرمانه می باشد. تئوری بازیها با ابزارهایی که در اختیار دارد، افراد را قادر میسازد تا در موقعیتهای مجرمانه بهترین عملکرد را داشته باشند. از این رو میتوان مکاتب جرم شناسی مختلف را که به مطالعه رفتار مجرمانه و ریشه های جرم در افراد می پردازد، با رویکردی متفاوت نگریست و از منظر تئوری بازیها مورد مطالعه قرار داد. به طور کلی ورود علم تئوری بازیها به دنیای علم حقوق و تحلیل مکاتب جرم شناسی با پارادایم علم تئوری بازیها، علم حقوق را قادر می سازد تا به وسیله ابزاری مدرن و پر قدرت به پارادایمی نوین در زمینه جرایم و رسیدگی به جرایم و دادرسی های حاصل از آن دست یافته و راهبردهایی ارائه نماید که میزان دسترسی مکاتب جرم شناسی و نظام حقوقی ایران را به اهدافشان تسهیل و تسریع نماید. به طوری که علم تئوری بازیها قادر است با تحلیل موقعیتهای مجرمانه و مدیریت بازیهای مجرمانه و دادرسی های حقوقی، میزان ارتکاب جرایم را به نحوی چشم گیر کاهش داده و جنبه مهارشوندگی و بازدارندگی را تقویت نموده و راهبردهایی عملیاتی جهت تسریع در دادرسیها داشته و از اطلاع دادرسی در بسیاری

از پرونده ها جلوگیری نماید.

واژگان کلیدی: تئوری بازیها، مکاتب جرم شناسی، موقعیت مجرمانه، عقلانیت کیفری، رفتار شناسی، جرم

مقدمه

ابتدائاً بایستی به عنوان مقدمه برای تعریف مساله به بیان این نکته پردازیم که ؛ افراد دائماً در شرایط مختلف با یکدیگر در حال تعامل و برقراری ارتباط می باشند. زمانی که به بازار به قصد خرید یا فروش می روند، زمانی که سعی در انتخاب همسر در زندگی دارند، زمانی که می خواهند یک دعوای حقوقی را شروع نمایند و یا علیه آنها دعوایی حقوقی اقامه می شود، یا زمانی که در یک موقعیت مجرمانه به عنوان بزهکار یا بزه دیده قرار میگیرند ؛ به طور کلی در حال برقراری ارتباط با طرف مقابل خود می باشند. علم تئوری بازیها نام این فضای ارتباطاتی را بازی می گذارد و سعی می کند با تحلیل موقعیت و یافتن رفتار و عملکرد مناسب و متناسب با شرایط، بهترین استراتژی را در اختیار افراد قرار دهد تا بتوانند با کارایی و با صرف کمترین هزینه های مختلف به اهداف خود دسترسی پیدا کنند. علم تئوری بازیها یا نظریه بازیها شاخه ای از علم ریاضی کاربردی است که ابزارهایی را برای تحلیل موقعیتهای و شرایط طرفین بازی و تصمیم گیریهای متقابل آنها فراهم می کند. تئوری بازی در مدیریت و کنترل موقعیتهای مختلف مورد استفاده قرار می گیرد. به طور کلی نظریه بازیها یک چارچوب نظری برای تصور موقعیتهای اجتماعی در بین بازیکنان رقیب است. از بعضی جنبه ها، نظریه بازی علم استراتژی یا حداقل تصمیم گیری بهینه از بازیگران مستقل و رقیب در یک محیط استراتژیک است. تمرکز علم تئوری بازیها، بازی است که به عنوان الگویی از یک موقعیت تعاملی در بین بازیکنان منطقی عمل می کند. نکته اصلی در نظریه بازی این است که بازده یک بازیکن منوط به استراتژی اجرا شده توسط بازیکن دیگر است. در این بازی هویت بازیکنان، ترجیحات و استراتژی های موجود و چگونگی تأثیر این استراتژیها بر نتیجه بازیکنان را مشخص می کند. بسته به مدل، سایر الزامات یا

فرضیات مختلف دیگر ممکن است لازم باشد. نظریه بازیها دارای طیف گسترده‌ای از برنامه‌ها است؛ از جمله روانشناسی، زیست‌شناسی تکاملی، جنگ، سیاست، اقتصاد، تجارت و مهمتر از همه این مسائل حقوق. با وجود پیشرفت‌های فراوان، نظریه بازی هنوز یک دانش نوپا و در حال توسعه است. در دنیای علم حقوق کیفری، مکاتب مختلف جرم‌شناسی وجود دارند. این مکاتب حقوق کیفری و جرم‌شناسی از مکتب کلاسیک که نقطه شروع نظریات جرم‌شناسی بود تا نظریات پسانوگرایی و پست مدرنیسم از جرم‌شناسی که آخرین تحولات مکاتب جرم‌شناسی می باشند، سعیشان بر یافتن مدل جهت تبیین ماهیت جرایم، تبیین علل مختلف ایجاد جرم و تعیین راهکارهای عملیاتی برای کنترل نرخ جرم در جوامع و پیشگیری جرم در جامعه می باشد. هر مکتب جرم‌شناسی با پارادایم منحصر به فرد خویش به جرایم نظر داشته و با همین رویکرد به ارائه راهکار می پردازد. از طرفی ساختار نظام حقوقی ایران، بالاخص نظام حقوقی کیفری ایران، تحت تاثیر مکاتب جرم‌شناسی در طول تاریخ بوده است. به عنوان مثال می توان در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و یا در قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹ رد پای از مکتب کلاسیک و نظریات مبتنی بر عقلانیت اقتصادی در رفتار مجرمانه از جرمی بنام را مشاهده نمود. مکاتب مختلف جرم‌شناسی با توجه به رویکرد علمی شان و درجه اعتبار علمی شان جایگاه خود را در قانون گذاری در ساختار نظام حقوقی ایران حفظ کرده اند و سهم خود را در کاهش میزان ارتکاب جرایم و ارائه راهکار در پیشگیری و کنترل جرایم ایفا نموده اند. اکنون بر آن هستیم که کارکرد علم تئوری بازیها را که به صورت مستقیم و آگاهانه و یا غیر مستقیم و ناآگاهانه مورد استفاده مکاتب جرم‌شناسی بوده است مورد بررسی قرار دهیم و مکاتب مختلف جرم‌شناسی را که بر ساختار نظام حقوقی ایران تاثیر به سزایی داشته اند از منظر تئوری بازیها مورد مطالعه قرار دهیم و بیان نماییم که علم تئوری بازیها و رویکرد و پارادایمی که این علم ایجاد میکند، چنانچه در مکاتب جرم‌شناسی وجود داشته است (چه به صورت آگاهانه و چه به صورت غیر آگاهانه)، اگر مجال ورود به حیطه نظام حقوقی کیفری ایران و نظام دادرسی حقوقی ایران داشته باشد، می تواند با راهبردهای منحصر به فردی که دارد، تحولی عظیم در جهت بهبود نظام حقوقی ایران داشته باشد. به عبارتی می‌خواهیم با پارادایم و عینک تئوری بازیها به دانش جرم‌شناسی و مکاتبی که در این دانش وجود دارد نگریده و از این نگرش در جهت تبیین متفاوتی از این دانش به همراه ارائه راهبردهای مناسب با ساختار نظام حقوقی ایران پردازیم. به عنوان مثالی از این منظر، علم تئوری بازیها قادر است با تحلیل موقعیتهای مجرمانه و دادرسی، نگاهی متفاوت به مقوله جرم و دادرسی حقوقی

داشته باشد و با تعریف موقعیتهای مختلف تحت عنوان بازی (بازیهای مجرمانه یا بازیهای دادرسی) به میزان چشم گیری از وقوع جرایم بکاهد و میزان چشم گیری در پیشگیری از جرایم داشته باشد.

بخش اول: اهمیت و ضرورت نگارش این مقاله

تا کنون به علم حقوق و مکاتب جرم شناسی از منظر تئوری بازیها نگریسته نشده است تا اندیشمندان دنیای حقوق و دانش جرم شناسی بتوانند از دستاوردهای کم نظیر آن بهره جویند. همچنین در زمینه حل مشکلات حقوقی همواره اختلاف نظرهای بوده و هست و همین اختلاف نظری ها یکی از بزرگترین عوامل عدم رفع و حل مشکلات حقوقی می باشد. در کنار اختلاف نظرهایی که بین اندیشمندان علم حقوق وجود دارد، خللاهایی نیز احساس می شود. خللاهایی که ضرورت مطالعه و پژوهشی میان رشته ای را ایجاد می نماید. با توجه به اینکه تا کنون پژوهشی جامع در زمینه ورود تئوری بازیها در علم حقوق صورت پذیرفته است، لذا ساختار نظام حقوقی از بهره های این علم کاملاً بی اطلاع می باشد و توان استفاده از راهبردهای موثر این علم در جهت حل مسائل حوزه خود را ندارد. ساختار نظام حقوقی ایران در کنار مزایایی که دارد دارای معایبی بوده است که این معایب نقش مهم و به سزایی در رشد جرایم در جامعه را ایفا می نمایند. وجود مشکلات متعدد و متنوع در زمینه حقوق که برای جامعه و افراد آن، ارائه راهکاری را می طلبد که بتواند مسائل و چالش ها را به شیوه ای نوین و موثر حل نماید. مشکلات حقوقی و اقتصادی جامعه امروز، از جمله تورم، بیکاری و سطح فرهنگ که با توجه به مکاتب جرم شناسی زمینه ارتکاب بسیاری از جرایم را به وجود می آورد، نیاز است که حل و رفع و دفع شوند تا میزان ارتکاب جرایم کاهش یابد. در این بین تئوری بازیها می تواند راهکارهای مفید و موثری برای کنترل و مدیریت شرایط بحرانی از حیث اقتصادی و حقوقی داشته باشد. انتخاب عملکرد مناسب بر محور عقلانیت و تعادل می تواند در این شرایط ملتهب و بحرانی، به بهبود وضعیت بینجامد. لذا در این پژوهش سعی بر آن شده است تا با ایجاد رویکرد و پارادایمی جدید در علم حقوق و گستره ساختار حقوقی ایران، پارادایمی جدید جهت خلق مسائل حقوقی به وجود آید تا بتواند با بهبود زیرساختها و بسترهای اجرایی، جامعه را به سوی عدالت اجتماعی و حقوقی سوق دهد. ورود علم تئوری بازیها در علم حقوق میتواند باعث خلق نگاهی جدید از مکاتب جرم شناسی شده و در پیشگیری جرایم نقش مهم و به سزایی داشته باشد. همچنین ورود تئوری بازیها در نظام و ساختار حقوقی ایران باعث می گردد که بزهکاران و بزه دیدگان بتوانند بازیهای حقوقی را مدیریت و

کنترل کرده و با عقلانیت به دور از احساسات و تاثیر گذاری شرایط و محیط دست به انتخابی بر محوریت و بر پایه عقلانیت زده و رفتاری متعادل داشته باشند و همچنین ورود تئوری بازپها در نظام دادرسی حقوقی کیفری و حتی مدنی می تواند بازی بین نظام دادرسی و طرفین دعاوی حقوقی را با تسهیل و تسریع پایان بخشد و زمینه های اطاله دادرسی و صرف هزینه های مادی و زمانی و معنوی را برای افراد در درجه اول و جامعه در درجه دوم بگیرد. با توجه به فواید قطعی علم تئوری بازپها که در دنیای علم اقتصاد داشته است می توان فواید احتمالی ورود این علم در حوزه علوم حقوقی و ساختار نظام حقوقی را استقرا و استنتاج نمود. با توجه به اینکه تا کنون مقاله جامع در این زمینه ارائه نشده است این پژوهش دارای جنبه نوآوری بوده است. همچنین رویکرد این علم در حل مسائل و استفاده از روشهای نوین این علم در حل مسائل حقوقی از دیگر جنبه های نوآوری و ابداع این مقاله می باشد. تا کنون به علم حقوق و مکاتب جرم شناسی از منظر تئوری بازپها نگریسته نشده است تا اندیشمندان دنیای حقوق و دانش جرم شناسی بتوانند از دستاوردهای کم نظیر آن بهره جویند. همچنین در زمینه حل مشکلات حقوقی همواره اختلاف نظرهای بوده و هست و همین اختلاف نظر ها یکی از بزرگترین عوامل عدم رفع و حل مشکلات حقوقی می باشد. در کنار اختلاف نظرهایی که بین اندیشمندان علم حقوق وجود دارد، خلاهایی نیز احساس می شود. خلاهایی که ضرورت مطالعه و پژوهشی میان رشته ای را ایجاد می نماید. با توجه به اینکه تا کنون پژوهشی جامع در زمینه ورود تئوری بازپها در علم حقوق صورت پذیرفته است، لذا ساختار نظام حقوقی از بهره های این علم کاملاً بی اطلاع می باشد و توان استفاده از راهبردهای موثر این علم در جهت حل مسائل حوزه خود را ندارد. ساختار نظام حقوقی ایران در کنار مزایایی که دارد دارای معایبی بوده است که این معایب نقش مهم و به سزایی در رشد جرایم در جامعه را ایفا می نمایند. وجود مشکلات متعدد و متنوع در زمینه حقوق که برای جامعه و افراد آن، ارائه راهکاری را می طلبد که بتواند مسائل و چالش ها را به شیوه ای نوین و موثر حل نماید. مشکلات حقوقی و اقتصادی جامعه امروز، از جمله تورم، بیکاری و سطح فرهنگ که با توجه به مکاتب جرم شناسی زمینه ارتکاب بسیاری از جرایم را به وجود می آورد، نیاز است که حل و رفع و دفع شوند تا میزان ارتکاب جرایم کاهش یابد. در این بین تئوری بازپها می تواند راهکارهای مفید و موثری برای کنترل و مدیریت شرایط بحرانی از حیث اقتصادی و حقوقی داشته باشد. انتخاب عملکرد مناسب بر محور عقلانیت و تعادل می تواند در این شرایط ملتهب و بحرانی، به بهبود وضعیت بینجامد.

دانش تئوری بازیها به علت گستردگی که دارد می تواند در زمینه های بسیاری در حوزه های علمی همچون جرم شناسی و جامعه شناسی جنایی و پیشگیری از جرم و نظام حقوقی کیفری ایران و نظام دادرسی های مدنی و کیفری و حتی اداری وارد گشته و با رویکردی جدید، روشها و راه حلهایی نوین برای حل مشکلات و موانع این علوم در بعد نظری و دستگاه های اداری اجرایی در بعد عملی داشته باشد. با توجه به اینکه تا کنون تحقیق جامع در این زمینه ارائه نشده است این پژوهش دارای جنبه نوآوری بوده است. همچنین رویکرد این علم در حل مسائل و استفاده از روشهای نوین این علم در حل مسائل حقوقی از دیگر جنبه های نوآوری و ابداع این پژوهش می باشد. همچنین ورود علم تئوری بازیها در علم حقوق میتواند باعث خلق نگاهی جدید از مکاتب جرم شناسی شده و در پیشگیری جرایم نقش مهم و به سزایی داشته باشد. همچنین ورود تئوری بازیها در نظام و ساختار حقوقی ایران باعث می گردد که بزهکاران و بزه دیدگان بتوانند بازیهای حقوقی را مدیریت و کنترل کرده و با عقلانیت به دور از احساسات و تاثیر گذاری شرایط و محیط دست به انتخابی بر محوریت و بر پایه عقلانیت زده و رفتاری متعادل داشته باشند و همچنین ورود تئوری بازیها در نظام دادرسی حقوقی کیفری و حتی مدنی می تواند بازی بین نظام دادرسی و طرفین دعاوی حقوقی را با تسهیل و تسريع پایان بخشد و زمینه های اطلاع دادرسی و صرف هزینه های مادی و زمانی و معنوی را برای افراد در درجه اول و جامعه در درجه دوم بگیرد. با توجه به فواید قطعی علم تئوری بازیها که در دنیای علم اقتصاد داشته است می توان فواید احتمالی ورود این علم در حوزه علوم حقوقی و ساختار نظام حقوقی را استقرا و استنتاج نمود. کلیه مطالب فوق الذکر مواردی است که تاکنون در هیچ پژوهش داناها توجه لازم و کافی صورت نگرفته است و از این حیث این پژوهش دارای جنبه نوآوری بوده است.

بخش دوم: نگاهی به سوابق و پیشینه تحقیقاتی موضوع این مقاله

یک - مداح در پژوهش خود تحت عنوان بررسی انتقادی قوانین با توجه به ذهنیت محاسبه گر مجرمانه در جلوگیری از به وجود آمدن جرایم در حقوق ایران به بررسی موضوع تئوری بازیها و کاربرد آن در مکتب کلاسیک پرداخته است و بیان می دارد که: " جرمی بنتام در قرن هجدهم میلادی در کشور انگلستان به خاطر متاثر بودن از پارادایم اقتصادی مکتب کلاسیک در جهان، نظریه حقوقی خویش را مبتنی بر اصول اقتصادی کرده و به مبحث ذهن محاسبه گر مجرمانه پرداخت. به طور کلی بیان میدارد که هر مجرم برای ارتکاب جرم، عواید ناشی از جرم را به همراه مجازاتها و دردهای در آینده مورد

محاسبه عقلانی قرار داده و در نهایت تصمیم گیری میکند که جرم مورد نظر را انجام بدهد یا از آن منصرف گردد. بستری که ذهنیت مجرمانه در آن به محاسبه درد و لذت ناشی از جرم میپردازد، قوانین کیفری کشور میباشند. بنا بر این نظریه، قوانین و مجازاتهای قانونی، نیمه دیگر این محاسبه گری و عقلانیت کیفری بوده و در به وجود آمدن و همچنین ممانعت از جرایم نقش به سزایی دارند. تدوین قوانین کیفری مناسب میتواند زمینه ارتکاب بسیاری از جرایم را از بین برده و یا فراهم نماید. قوانین و نحوه اجرای قوانین و مقررات به مثابه زمینه و بستری میباشند که مجرمین در محاسبات ذهنی و اقتصادی خود همواره بدانها توجه کرده و در تصمیم گیری و انتخاب عقلانی خویش، از آنها بهره میجویند و اعمال خویش را بر اساس محاسبات ذهنی که به صورت اقتصادی و حقوقی بوده است، بروز داده و دست به اقدامات میزنند. علم تئوری بازیها در مکتب کلاسیک با توجه به محاسبه گری و انتخاب عقلانی یکی از مهم ترین اصول تحلیل این مکتب می باشد و استفاده عملی از اصول این علم در ساختار نظام حقوقی می تواند در بهبود عملکرد نظام حقوقی ایران تاثیر به سزایی داشته باشد. آنچه ما در پروژه تحقیقاتی خویش به نحوی متفاوت با این پژوهش بدان پرداخته ایم نیز بدین شرح میباشد که در این پژوهش با رویکرد تئوری بازیها به ذهنیت مجرمانه محاسبه گر نگریسته شده است و بر اساس اصول و فنون موجود در این علم به رفتارشناسی مجرمانه در چارچوب این مکتب جرم شناسی پرداخته میشود. (مداح، ۱۴۰۰، ص ۹)

دو - مداح در پژوهش خود تحت عنوان بررسی اثرات ساختار نظام حقوقی ایران با توجه به عقلانیت کیفری مجرم در پیشگیری از جرایم به بررسی موضوع تئوری بازیها نیز پرداخته است و بیان می دارد که: " ساختار نظام حقوقی ایران علاوه بر مزایا و اثرات مثبت حقوقی که در جامعه دارد، دارای خلاءهایی اساسی بوده است، به نحوی که این خلاءها زمینه به وجود آمدن جرایم بسیاری را رقم میزنند. نظریه ذهن محاسبه گر مجرمانه و عقلانیت کیفری جرمی بنتام توضیح دهنده علت ارتکاب جرایم در اثر وجود خلاءهای قانونی در ساختار حقوقی ایران بوده است. به طور کلی بیان میدارد که هر مجرم برای ارتکاب جرم، عواید ناشی از جرم را به همراه مجازاتها و دردهای در آینده مورد محاسبه عقلانی قرار داده و در نهایت تصمیم گیری میکند که جرم مورد نظر را انجام بدهد یا از آن منصرف گردد. پس یکی از مهمترین اصول جهت پیشگیری از جرایم بالا بردن کفه ترازوی مجازات نسبت به میزان لذت جرایم می باشد. در این بین تئوری بازیها با تبیین بازهای نوین و طراحی قواعد

بازی و ارائه آموزشهای لازم به بازیکنان بازیهای حقوقی می تواند در پیشگیری از جرایم نقش بسزایی داشته باشد. آنچه ما در پروژه تحقیقاتی خویش به نحوی متفاوت با این پژوهش بدان پرداخته ایم نیز بدین شرح میباشد که در این پژوهش تئوری بازیها با تبیین راهکارها و راهبردهای اجرایی راه حل هایی را جهت پیشگیری از جرایم در نظام حقوقی ایران تبیین مینماید. (مداح، ۱۳۹۹، ص ۱۷۲)

سه - رضایی شورکی در پژوهش خود تحت عنوان بررسی عقلانیت کیفری مجرمین بر اساس نوع جرم و بزهکاران در نظام حقوقی ایران نیز به بررسی موضوع تئوری بازیها مختلف است و بیان می دارد که: "عقلانیت کیفری یا ذهنیت محاسبه گر مجرمانه یکی از عواملی است که بر اساس نوع جرایم ارتكابی و بر اساس شخصیت متفاوت بزهکاران، کاملاً موضوعی متفاوت و متغیر میباشد. سزار بکاریا یکی از اندیشمندان و نظریه پردازان مکتب کلاسیک، نظریه حقوقی خویش را مبتنی بر اصول اقتصادی و مبحث عقلانیت کیفری نموده است. نظریه بازیها بیان می دارد با توجه به اینکه قوانین و نحوه اجرای قوانین و مقررات به مثابه زمینه و بستری میباشند که مجرمین در محاسبات ذهنی و اقتصادی خود همواره بدانها توجه کرده و در تصمیم گیری و انتخاب عقلانی خویش، از آنها بهره میجویند و اعمال خویش را بر اساس محاسبات ذهنی که به صورت اقتصادی و حقوقی بوده است، بروز داده و دست به اقدامات میزنند، لذا لازم است با بهبود وضع و اجرای قانون و اصلاح ساختار و قواعد حقوقی، مجرمان و بزهدیدگان را که بازیگران اصلی زمین بازی مجرمانه می باشند، هشیار و آگاه نموده و همین آگاهی و دانش را زمینه مدیریت بازی توسط آنان نمود و از این رهگذر بازیهای حقوقی را هوشمندانه مدیریت نمود. آنچه ما در پروژه تحقیقاتی خویش به نحوی متفاوت با این پژوهش بدان پرداخته ایم نیز بدین شرح میباشد که به موضوع عقلانیت کیفری مجرمین در زمینه ارتكاب جرم توسط آنها با رویکرد تئوری بازیها نگریسته میشود و راهکارهایی جهت کنترل رفتار مجرمین به وسیله اثرگذاری بر عقلانیت کیفری آنان از طریق تئوری بازیها میپردازد. (رضایی شورکی، ۱۳۹۹، ص ۸۴۷)

چهار - حطمی و همکاران در پژوهش خود تحت عنوان تحلیل علل جرایم اقتصادی ایران در پرتو نظریه های جرم شناسی اقتصادی به بررسی موضوع تئوری بازیها و کاربرد میان رشته ای اقتصاد و حقوق و تئوری بازیها پرداخته است و بیان می دارد که: "اقتصاد رکن مهم هر کشور است. هریک از ارکان سیاسی، فرهنگی و علمی کشور به گونه ای به وضعیت اقتصادی وابسته است. در مقابل، جرایم

اقتصادی مانع دستیابی دولت ها به اهداف ملی می شوند، جریان عمومی امور را به مخاطره می اندازند و به طور مستقیم امنیت کشورها را متأثر می کنند. در ایران جرایم اقتصادی، به خصوص در سال های اخیر، اقتصاد کشور را بیشتر به چالش کشیده و به مرز بحران رسانده است. گسترش این جرایم نشانه عدم موفقیت در پیشگیری و حتی مبارزه با جرایم اقتصادی است. بنابراین به روش تحلیلی توصیفی سعی شده است علل بروز جرایم اقتصادی، با در نظر گرفتن عوامل فردی مرتکبین و عوامل محیط داخلی و خارجی، شناسایی و با نظریه های جرم شناسی اقتصادی تطبیق داده شود تا زمینه برای پیشگیری اثربخش از این جرایم فراهم آید. دستاوردهای تحقیق حاکی از آن است که عوامل فرهنگی، ساختار نظام اقتصادی، ضعف قوه مقننه در تدوین سیاست های کلان و ضعف سیاست های اجرایی قوه مجریه، همچنین برخورد ضعیف کفیری در سالیان متمادی از یک سو و عوامل خارجی مانند اعمال تحریم ها از سوی دیگر موجب ایجاد بستر و فرصت های جرم زا و گسترش جرایم اقتصادی در ایران شده است. تئوری بازیها با تعریف بازیهای جرایم اقتصادی شبکه ای در ساختار نظام حقوقی و اقتصادی ایران سهم مهم و به سزایی در مدیریت موقعیتهای مجرمانه شبکه ای به همراه ارائه راهکارهایی در جهت مدیریت این بازیها و کاهش میزان ارتکاب جرایم اقتصادی شبکه ای در اقتصاد ایران داشته است. آنچه ما در پروژه تحقیقاتی خویش به نحوی متفاوت با این پژوهش بدان پرداخته ایم نیز بدین شرح میباشد که در پژوهش ما رویکرد تئوری بازیها به نحو موثرتری به تبیین علل جرم شناسی جرایم اقتصادی میپردازد و به نقاط مشترک علم تئوری بازیها و علت شناسی اقتصادی جرایم پرداخته میگردد. (حطمی و همکاران، ۱۳۹۸، ص ۹۱)

پنج - مداح در پژوهش خویش تحت عنوان مکانیسم مبارزه با مفساد اقتصادی شبکه ای در اقتصاد ایران به موضوع تئوری بازیها در مدیریت بازیهای مجرمانه اقتصادی شبکه ای در اقتصاد ایران پرداخته و بیان می دارد که: "جرایم اقتصادی شبکه ای حاصل موقعیتی از بازیهای مجرمانه است که زمینه و بستر لازم برای ارتکاب آن جرایم توسط زیرساختهای حقوقی و اقتصادی کشور فراهم شده است. با بهبود وضعیت و اصلاح ساختار حقوقی و اقتصادی میتوان بازیهای مجرمانه اقتصادی شبکه ای را به میزان بسیاری کنترل نمود و سیستمی با مکانیسم خود تنظیمی فراهم نمود که شبکه های مجرمانه اقتصادی از درون میل به از بین رفتن داشته باشند. آنچه ما در پروژه تحقیقاتی خویش به نحوی متفاوت با این پژوهش بدان پرداخته ایم نیز بدین شرح میباشد که در این پژوهش از علم تئوری بازیها به نحو

موثرتر و کاربردی تری جهت مقابله با مکانیسم مفاسد اقتصادی شبکه ای استفاده میگردد. (مداح، ۱۳۹۸ ص ۴۵ تا ۲۱)

بخش سوم: مفاهیم علم تئوری بازیها

با توجه به اینکه تاکنون تحقیقی در زمینه ورود علم تئوری بازیها به دانش جرم شناسی به طور خاص و به علم حقوق به طور عام (جز در موارد معدودی که تاکنون تبیین جامعی از علم تئوری بازیها نداشته اند) صورت نگرفته است و ورود این دانش به حوزه حقوق و جرم شناسی کاملاً جدید بوده است، لذا مبحث اول را که به بررسی مفاهیم علم تئوری بازیها میپردازیم به طور جامع و کاملی ارائه میدهیم تا فهمی درست و کامل نسبت به این علم صورت گیرد

می توان به طور کلی بیان کرد که منظور از بازی و آن چه در نظریه ی بازی ها به آن «بازی» اطلاق می شود عبارت است از: « شرایطی که در آن تصمیم هر فرد بر تصمیم فرد دیگر تأثیر بگذارد و تمام افرادی که در آن شرایط قرار دارند به این نکته واقف باشند »، لذا «رقابت» و «همکاری» می تواند به عنوان یک بازی تلقی شود.

براین اساس «نظریه بازی» عبارت است از: «علمی که به مطالعه تصمیم گیری افراد در شرایط تعامل با دیگران می پردازد». به تعبیر دیگر نظریه ی بازی ها علم مطالعه ی بازی ها است و می خواهد نشان که وقتی افراد در شرایط یک بازی قرار می گیرند چگونه می توانند تصمیم عاقلانه بگیرند. نظریه ی بازی ها می خواهد اصول و قاعده تصمیم گیری را در شرایط تعاملی به بازیکنان یک بازی نشان دهد. از نظریه ی بازی ها می توان در موارد زیادی استفاده کرد که از مهمترین آنها تحلیل بازی های دنیای واقع، پیش بینی وقایع و ارائه راه کار می باشد و از این طریق است که می توان انتخاب درست را به بازیکنان یک بازی نشان داد.

تا کنون تعاریف گسترده ای از علم تئوری بازیها^۱ صورت گرفته است و هر یک از اندیشمندان در حوزه فعالیتهای خود به نوعی به تعریفی از این علم پرداخته اند ولی می توان به طور کلی بیان نمود که همه تعاریف در یک راستا بوده اند و هر کدام بعدی از ابعاد بیکران و گسترده این علم را تعریف

^۱ Game theory

نموده اند.

دکتر و استاد عزیز جناب آقای قهرمان عبدلی^۱ در کتاب خود در تعریف علم تئوری بازیها چنین بیان نموده اند که: "نظریه بازی ها زیرمجموعه ای از علم ریاضیات است که می کوشد با استفاده از طراحی و تحلیل سناریو، رفتارها و نتایج تصمیم گیری موجوداتی را که حق انتخاب دارند، در تعامل با یکدیگر پیش بینی کند. نظریه بازی ها می کوشد شرایط پیچیده در تعامل حیوانات، انسان ها، سازمان ها، کسب و کارها، اقتصادها و کشورها را تا حدی ساده کند که بتوان آن بازی پایه^۲ آن تعامل را تشخیص داد. سپس می کوشد با تشخیص گزینه های موجود، منابعی که کمیاب هستند، اهداف و اولویت های کسانی که درگیر بازی هستند و قواعد بازی، دستاوردهای بازی و احتمال وقوع هر کدام را تا حد امکان پیش بینی کند." ^۳ با توجه به تعریفی که ارائه شد، هر جا که منابع محدود، گزینه - های مختلف تصمیم گیری، دستاوردهای متفاوت در اثر انتخابهای متفاوت و امکان همکاری یا رقابت بین بازیگران وجود داشته باشد می توان از نظریه بازی ها برای درک و تحلیل بهتر شرایط موجود استفاده کرد.

به جرات میتوان بیان نمود که علم تئوری بازیها از ابتدای شروع تعاملات بشر وجود داشته است و در هر تصمیم گیری انسان نقش خود را به صورت موثر ولی نامحسوس ایفا میکرده است. هر جا که بشر وارد تعاملات با محیط و دنیای بیرون و یا حتی شکار جهت تهیه غذا بوده است و با هم نوعان خویش برخورد داشته و یا با قبایل دیگر به جنگ می پرداخته، از تئوری بازیها استفاده می نموده است. ولی در برهه ای از زمان تئوری بازیها وارد دنیای علم شد و به مرور زمان رشد کرد تا تبدیل به یک علم پویا تا دوره ما شد. جیمز والد گراو اولین کسی بود که به نظریه بازیها پرداخت که در مقاله اش راه حلی برای بازیهای دو نفره تحت عنوان "مین-ماکس"^۴ ارائه کرد. وی اولین کسی بود که نظریه ی بازی ها را مورد بحث قرار داد. او در مقاله ای که در تاریخ ۱۳ نوامبر ۱۷۱۳ میلادی نوشت اولین راه حل مینی

۱ قهرمان عبدلی، استاد دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران

۲ Basic game

۳ نظریه بازیها و کاربردهای آن : بازیهای ایستا و پویا با اطلاعات کامل، قهرمان عبدلی، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی

واحد تهران، ۱۳۸۶

۴ Min – Mox

ماکس را برای حل یک بازی دو نفره ارائه داد. والگراو در مقاله‌اش در باره یک بازی دو نفره که قبلاً نیکولاس برنولی مطرح کرده بود مطالبی نوشت. در مقاله وی قوانین معمول بازی‌ها به چشم نمی‌خورد. اکوستین کورنات در سال ۱۸۳۸ در مقاله‌ای تحت عنوان "تحقیقاتی در باب اصول ریاضی نظریه ثروت" نظریه بازیها را به صورت عمومی دنبال کرد. اکوستین کورنات تحت عنوان «تحقیقاتی در اصول ریاضی نظریه ی ثروت» به مبحث رقابت تولیدکنندگان، کورنات حالت خاص انحصار دو جانبه‌را بحث کرده و یک راه حل مفهومی، که محدود به حالتی از نقطه ی تعادل نش است، ارائه داده است. در سال ۱۸۸۱ کتاب فرانسیس سیدروادگروث تحت عنوان «فیزیک ریاضی: کوششی روی کاربرد ریاضی در علوم اخلاقی» انتشار یافت که در آن منحنی‌های حل یک مساله معین تجارت بین افراد حقیقی را مطرح کرد. در ۱۹۱۳ برای اولین بار در مورد بازی شطرنج عنوان شد که شطرنج تنها یک مجموعه برنده معقول و منحصر به فرد در استراتژی‌های محض دارد. این قضیه بوسیله زرملو در مقاله‌اش منتشر شد. در سال ۱۹۲۱ یک ریاضیدان فرانسوی به نام امیل رل برای نخستین بار به مطالعه تعدادی از بازی‌های رایج در قمارخانه‌ها پرداخت و چند مقاله در مورد آن‌ها نوشت. در سال ۱۹۲۸ وان نیومن با نگارش یکسری مقالات نظریه بازیها را به عنوان رشته‌ای مستقل معرفی کرد. او به همراه اسکار مورگسترن^۱ که اقتصاددانی اتریشی بود کتاب «نظریه بازی‌ها و رفتار اقتصادی» را به رشته‌ی تحریر در آوردند. اگر چه این کتاب صرفاً برای اقتصاددانان نوشته شده بود، کاربردهای آن در روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، سیاست، جنگ، بازی‌های تفریحی و بسیاری زمینه‌های دیگر به زودی آشکار شد. نیومن بر اساس استراتژی‌های موجود در یک بازی ویژه شبیه شطرنج توانست کنش‌های میان دو کشور ایالات متحده و اتحاد جماهیر شوروی را در خلال جنگ سرد (بحران کوبا در دهه ۶۰ میلادی)، با در نظر گرفتن آن‌ها به عنوان دو بازیکن در یک بازی مجموع صفر مدل‌سازی کند. از آن پس پیشرفت این دانش با سرعت بیشتری در زمینه‌های مختلف پی گرفته شد. پس از نیومن در ژانویه ۱۹۵۰ ملوین و مریل فلور مسایل تجربی را مانند معمای زندانیان در بازی‌ها مطرح کردند. داستان مشهور این بازی تحت عنوان «یک معمای دو نفره» توسط تاکر ارائه شد و هوارد ریفاه طور مستقل روی آن کارهای منتشر نشده‌ای انجام داد. بین سال‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۵۳ جان نش ظهور علمی کرد. نش طی چهار مقاله روی نظریه ی بازی‌های بدون همکاری و نظریه ی چانه زنی مطالبی ارائه کرد. در

۱(Oskar Morgenstern)

۱۹۶۱ اولین کاربرد نظریه بازی در زیست‌شناسی بوسیله لونتین در مقاله «ارزیابی و نظریه بازی ها» مطرح شد. از آن به بعد نظریه بازی در دهه ی هفتاد به طور چشم گیری در زیست‌شناسی برای توضیح پدیده‌های زیستی به کار گرفته شد. در ۱۹۶۲ یک مورد استفاده از نظریه بازی در بیمه، در مقاله کارل بورچ تحت عنوان «کاربرد نظریه بازی برای بعضی از مسائل بیمه خودرو» مطرح گردید. مقاله مشخص کرد که چگونه نظریه بازی می تواند زمانی که حق بیمه برای همه انواع مختلف بیمه کار، استخراج می شود به کار گرفته شود. بورچ ثابت کرد که عدد شاپلی حق بیمه معقولی را برای انواع ریسک ارائه می دهد. در سال ۱۹۹۴ جان فوربز نش به همراه جان هارسانی و راینهارد سیلتن به خاطر مطالعات خلاقانه خود در زمینه نظریه بازی، برنده جایزه نوبل اقتصاد شدند. در سال‌های پس از آن نیز بسیاری از برندگان جایزه نوبل اقتصاد از میان متخصصین نظریه بازی انتخاب شدند. آخرین آنها، ژان تیرول فرانسوی است که در سال ۲۰۱۴ این جایزه را کسب کرد.^۱ به طور کلی باید بیان نمود که: "تئوری بازیها قدمتی به میزان عمر بشر دارد ولی در چهره آکادمیک، علمی نو و جوان است و جنبه های آن در حال گسترده شدن وسیع است. عمری صد ساله و عمقی هزار ساله، عمر این علم را نشان میدهد." در سال‌های ۲۰۰۲ و ۲۰۰۵ و ۲۰۰۷ نیز برندگان جایزه ی نوبل اقتصاد از میان نظریه پردازان نظریه بازی ها انتخاب شدند. تئوری بازیها یکی از رشته های علمی است که به شدت رو به گسترده‌گی و ورود به علوم دیگر و ایجاد رشته های نوپای میان رشته ای علمی جدید است و توانسته است بسیاری از مسائل و چالشهای پیش روی بشر را مورد بررسی قرار دهد و راهکارهایی منحصر به فرد ارائه دهد.^۲

به طور کلی میتوان بیان نمود که اهداف تئوری در دو موضوع جمع شده اند. اولین موضوعی که به بیان اهداف تئوری بازیها میردازد، در تعریف علم تئوری بازیها مستتر است و دومین موضوع کاربردهایی است که علم تئوری بازیها دارد و میتوان بیان نمود که اهداف فرعی تئوری بازیها در کاربردهای علم تئوری بازیها مستتر میباشد. با توجه به عنوان پژوهشی این تحقیق میتوان بیان نمود که تئوری بازیها در این موضوع به دنبال یافتن موقعیتهای مجرمانه و یافتن بهترین عملکرد و پیش بینی رفتار افراد مختلف مرتبط با جرم به منظور کنترل و پیشگیری از آنها است. تئوری بازیها در جرم

۱ نظریه بازی ها و کاربرد آن در تصمیم گیری استراتژیک، ی. سی. و تنسل، دکتر روشن دل و طیب، قومس، ۱۳۷۳

۲ نظریه بازیها و کاربردهای آن: بازیهای ایستا و پویا با اطلاعات کامل، قهرمان عبدلی، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی

شناسی اهداف عمده ای را دنبال میکند که میتوان به اختصار بیان نمود: الف - علم تئوری بازیها به دنبال یافتن موقعیت های مجرمانه و تحلیل موقعیتهای مجرمانه است. ب - علم تئوری بازیها به دنبال پیش بینی عملکرد و رفتار هر یک از افراد مرتبط با جرم (اعم از بزهکار و بزه دیده است) پ - علم تئوری بازیها به دنبال یافتن عملکرد مناسب بر اساسی پیش بینی رفتارهای افراد در موقعیتهای مجرمانه به منظور کاهش ارتکاب جرم است. اهداف دیگری از علم نظریه بازیها وجود دارد که در فصل سوم همین تحقیق به تفصیل بدانها اشاره خواهد شد.

برای تبیین فرم ماتریسی بازی، یکی از انواع بازیها را انتخاب میکنیم و در این مورد به اتفاق بازی ایستا با اطلاعات کامل را مد نظر قرار می دهیم. اکنون به فرم ماتریسی بازی های ایستا با اطلاعات کامل پرداخته میشود. در بخش قبل اشاره شد که یکی از انواع بازی ها، بازی ایستا (بازی با حرکت همزمان بازیکنان) است. اگر در یک بازی هر بازیکن نداند که بازیکن دیگر چه استراتژی را انتخاب می کند آنرا بازی ایستا می گویند. ممکن است بازیکنان در زمان های مختلف عمل خود را انتخاب کنند ولی انتخاب آنها برای همدیگر معلوم نباشد، چنین بازی هایی نیز مشمول بازی های ایستا می شود.

بسیاری از بازی ها در دنیای واقعی از نوع بازی های ایستا هستند مثلاً شرکت های اتومبیل سازی را در نظر بگیرید؛ هر شرکت دوست دارد سهم بیشتری از بازار به خود اختصاص دهد بنابراین مجبور است طرح ها و روش های مختلفی را در پیش گیرد که برای شرکت های رقیب این طرح و روش ها معلوم نیست، در حالی که آنها به دانستن آن علاقه دارند. یا یک مزایده را در نظر بگیرید که مزایده گذار می خواهد کالایی را به فروش برساند، بنابراین از افراد داوطلب خرید دعوت می شود که قیمت پیشنهادی را در پاکتی مهر و موم شده تسلیم او کنند اما مزایده گذار از میان آنها کسی را انتخاب می کند که بیشترین قیمت را پیشنهاد داده است. در این جا بازی میان آنهاست که قیمت پیشنهادی خود را به مزایده گذار تسلیم می کنند اما از آنجا که قیمت پیشنهادی هر یک برای دیگری معلوم نیست هر بازیکن در هنگام پیشنهاد قیمت خود مجبور است قیمت پیشنهادی حریف را مد نظر قرار دهد. از طرف دیگر حریفان نیز مجبورند قیمت پیشنهادی این بازیکن را در هنگام پیشنهاد قیمت خود مد نظر قرار دهند، لذا بین آن ها یک بازی ایستا در جریان است.

بخش چهارم: بررسی مفاهیم علم جرم شناسی

جرم شناسی به عنوان رشته ای تخصصی در تلاش است تا در مورد همه موضوعات مرتبط با جرم از جمله مجرمین، علل ارتکاب جرم و چگونگی پیشگیری و مقابله با آن مطالعه نماید. جرم و کج رویی همزاد با تشکیل جامعه انسانی همواره وجود داشته است. بنابراین مطالعه در مورد پدیده مجرمانه مستلزم مطالعه پیرامون دو موضوع مهم یعنی انسان و جامعه می باشد. اصطلاح criminology به معنای جرم شناسی اول توسط پل توپینار ارائه شد. رشته جرم شناسی در سده نوزده با نام مردم شناسی جنایی شناخته می شد. پایه گذار و پدر این علم سزار لومبروزو نویسنده کتاب انسان جنایتکار می باشد به دلیل جوان بودن و تنوع و تاثیر پذیری زیاد علم جرم شناسی، تعریف جامع و کاملی از آن را دشوار کرده است. ولی به صورت جمع بندی، جرم شناسی علمی است برای مطالعه بزه، بزهکار و تمامی موضوعات مرتبط با پدیده بزهکاری، اعم از مجموعه علل و عوامل ارتکاب جرم، بزه، بزه دیده، پیشگیری، درمان و بازپروری مجرمین، با استفاده از علوم و ابزارهای مختلف.

با توجه به تعریف بالا، اوصاف و ویژگی های علم جرم شناسی به شرح زیر می باشد:

یک - جرم شناسی علم جرم است: چون جامعه شناختی، جرم را پدیده ای اجتماعی تلقی می کند براین اساس از دیدگاه جامعه شناسانه جرم شناسی، باید به بررسی این پدیده اجتماعی (جرم) پردازد. بشروترین نظریه پرداز این گروه امیل دورکیم می باشد.

دو - جرم شناسی، علم علل جرم است: یکی از اهداف و وظایف جرم شناسی، یافتن علل ارتکاب جرم توسط افراد است که این وظیفه را جزئی از تعریف جرم شناسی بیان میکنند. در واقع جرم شناسی علل جرم را وابسته به شخصیت مجرم میدانند نظریه پرداز این گروه استفانی می باشد.

سه - جرم شناسی علم بزهکار است: گروهی از نظریه پردازان، جرم شناسی را علم مطالعه پیرامون بزهکار می دانند و موضوع اصلی بحث در علم شناسی مجرم است نه جرم. بزهکار از محیط تاثیر می پذیرد و فرد و محیط از یکدیگر جدا ناپذیر هستند نظریه پرداز این گروه ژرژ هویر می باشد.

چهار - جرم شناسی، علم جرایم و بزهکاران است: این نظر بیان می کند جرم شناسی علمی است که شامل مجموعه علوم است که با پدیده جرم مرتبط است و در عین حال به مطالعه پیرامون بزهکار هم میپردازد در واقع مطالعه کامل و عمیق از بزه و بزهکار می باشد نظریه پرداز این گروه پیناتل می باشد.

پنج - جرم شناسی، علم مطالعه بزهکاری و پیشگیری است: مطالعیرامون بزهکاری و یافتند روش پیشگیری دو هدف مهم علم جرم شناسی هستند و این دیدگاه نتیجه مدار می باشد

شش - جرم شناسی مبتنی بر توجه به بزه دیده است: در تعریف و بررسی پدیده جرم نباید قربانی را نادیده گرفت در بسیاری از جرایم، قربانی از جهات مختلف فردی و اجتماعی و... تاثیر فراوانی می گیرد نظریه پرداز این گروه مارک انسل می باشد و دیدگاه دیگر مکتب عدالت ترمیمی است. عوامل زیادی در جرم شناسی مورد مطالعه قرار میگیرد که مهمترین آنها عبارتند از: فردی، اجتماعی، جغرافیایی، بزه دیده و شخصیت او، سیاست جنایی و تعامل نظام قضائی، اجرایی و اجتماعی.^۱

به طور کلی جرم شناسی با استفاده از سایر علوم دو هدف عمده را دنبال می کند که عبارتند از:

یک - کشف علل و عوامل ارتکاب جرم: یکی از مهمترین مباحث جرم شناسی است. هدف از شناخت عوامل جرم را به منظور پیشگیری از ارتکاب و تکرار جرم و در نهایت درمان مجرمین است. منظور از عامل جرم زا، هر وضع جسمانی، روانی، محیطی یا اجتماعی بوجود آورنده یا افزاینده جرم می باشد که البته مطلق نبوده ولی در حال حاضر به دو گروه عوامل فردی (درونی) و عوامل بیرونی (خارجی) تقسیم شده اند. علم تئوری بازیها در مورد این هدف و راهکارهایی که ارائه میدهد، کاربرد بسیار دارد.

دو - روش های پیشگیری از ارتکاب جرم: پیشگیری از جرم به دلیل ارتباط تنگاتنگ با انسان و جامعه انسانی و تغییرات و اختراعات و پیشرفت علم و فضا های جدید و جرایم جدید به نهادی زنده و پویا تبدیل شده است. امروزه پیشگیری از جرم به یکی از گرایش های جرم شناسی کاربردی به نام جرم شناسی پیشگیرانه تبدیل شده است. و دارای تعاریف موسع و مضیق می باشد و دارای چهار تقسیم بندی، مجرم، بزه دیده، محیط، جامعه می باشد.

با توجه به اینکه این پژوهش در نظر دارد تا علم تئوری بازیها را وارد علم جرم شناسی نماید، لذا لازم به نظر میرسد که روش شناسی علم جرم شناسی، مورد مطالعه قرار گیرد تا بتوان این مهم را به صورت علمی تر و دقیقتر اجرا نمود. جرم شناسی با بهره گیری از برآیند روشهای علوم مختلف پژوهش های

۱ جرم شناسی نظری ولد، برنارد تامس جی، انتشارات سمت، ترجمه علی شجاعی، ۱۳۹۸.

خود را برای دستیابی به اهدافش هدایت می‌نماید. اساساً علت ورود جرم‌شناسی به موضوع روش تحقیق کشف علت جرم و سپس اړه راهکارهای مختلف برای مواجهه با آن و یا انتخاب روش پیشگیری از جرم زمانی موفقیت‌آمیز است که بر پایه اطلاعات و داده‌های صحیح استوار باشد. به طور کلی تحقیق در مورد جرائم به دو شیوه انجام می‌پذیرد که عبارتند از: روش کمی و روش کیفی.

جرم‌شناسی در دوره علمی با ظهور مکاتب جرم‌شناسی محقق گردید. ظهور مکتب جغرافیایی به واسطه ی پژوهش‌ها و یافته‌های کتله و گری راه را برای ورود به عرصه علمی جرم‌شناسی باز کرد در واقع ظهور جرم‌شناسی به عنوان یک علم مستقل با تولد مکتب تحقیقی یا اثباتی به وقوع پیوست در این دوره مطالعه پدیده جرم و موضوعات مرتبط به آن، به شیوه ای علمی، منسجم و مستمر آغاز شد. اکنون نوبت به معرفی اجمالی یکی از مکاتب مهم علم جرم‌شناسی می‌باشد. تا جایی که امکان داشته باشد و البته با اصل خلاصه‌گویی، سعی بر آن است که اندیشمندان برجسته این مکتب نیز مورد بررسی و بازبینی قرار گیرد ولی به طور کلی معارفه اجمالی این مکتب جرم‌شناسی، لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

بخش پنجم: مکتب کلاسیک یا فایده اجتماعی یا اصالت سودمندی

به طور کلی مکتب کلاسیک اعتقاد به این موضوع دارد که ارتکاب یک جرم علتی درونی دارد و بر اساس عقلانیت شخص، جرمی صورت می‌گیرد و همچنین انسانها در ارتکاب جرم، هیچگونه جبری ندارند و بر اساس اراده آزاد خود اقدام به فعالیتهای مجرمانه می‌زنند. اشخاص برای ارتکاب جرم، مجازات آن را در نظر می‌گیرند و با تجزیه تحلیل و انجام محاسبات ذهنی، در مورد ارتکاب و یا عدم ارتکاب جرم تصمیم‌گیری مینمایند. این مکتب شدت مجازات را یکی از ابزارهای مناسب جهت پیشگیری از جرم و ارتکاب جرم توسط بزهکاران می‌داند. این مکتب مفهوم کیفر را در نهضت قانون‌گذاری قرن نوزدهم از معطوف بودن هدف مجازات به گذشته، به آینده و پس از جرم تغییر داد. این مکتب عنوان کرد که هدف از اجرای عدالت این است که از این پس جرم دیگری ارتکاب نیابد. بنابراین منظور نهایی مجازات پیش از آن که تأمین ملاحظات اخلاقی باشد، حمایت از منافع اجتماعی است. پایه‌گذاران مکتب اصالت سودمندی به طور کلی دو اندیشمند به نام هستند که عبارتند از: الف - ژرمی بنتام ب - سزار بکاریا. ژان ژاک روسو و منتسکیو نیز در برخی از کتب از پیروان این مکتب به

شمار رفته‌اند.

الف - ژرمی بنتام: این فیلسوف انگلیسی فلسفه خود را بر روی برخی از داده‌های روان‌شناختی و تأثیرات کیفی نفسانی که در عزم اراده انسان ظهور و به یزاری از رنج و خرسندی از لذت تقرر می‌یابد، استوار کرده است. به نظر بنتام کیفرها باید به سختی اجرا شوند و طرفدار شدت، حتمیت و سایر کیفیات متناسب مجازات، که سودمندی و ضرورت آن را تضمین می‌کند مراعات شود. بنتام اعتقاد داشت که کیفرها باید ضرورت داشته باشند و مفید فایده باشند. بنتام نتیجه و غرض کیفر را این جمله می‌دانست که: «بیشترین خوشبختی را برای بیشترین افراد» تضمین کند و قانون‌گذار را به مثابه «مربی» می‌دانست. بنتام بر این عقیده بود که قوانین کیفری بر عزم و اراده انسان تأثیر روانی می‌گذارد و از پیش پیامد آن را پیش‌بینی می‌کند. بنابراین عبرت انگیزی کیفرها اثر بازدارنده دارد، زیرا انسان قادر است پیش از ارتکاب جرم سود و زیان خود را از این فعل محاسبه کند با توجه به اینکه حسابگری انسان قبل از ارتکاب به جرم می‌باشد. بنتام «زندان» را بهترین راه مقابله با جرم می‌دانست. وی برای کیفرها دو گونه ارزش قائل است: الف - ارزش ظاهری: رنج احتمالی است که از توصیف مجازات در ذهن مردم متصور می‌شود. کیفری را که ارزش ظاهری آن به اندازه یا بیشتر از ارزش واقعی ترجیح دارد. ب - ارزش واقعی: رنج کامل کیفر است.

ب - سزار بکاریا: از ستون‌های مکتب اصالت سودمندی است، دانشمندی ایتالیایی بود که توانست اذهان را به «ضرورت» و «سودمندی» کیفر جلب نماید. بکاریا از اشاعه‌دهندگان جدایی حقوق کیفری از دین و حتی اخلاق فردی است. وی می‌گوید: مکافات بزهکار باید ثمربخش باشد و از اجرای آن سودی عاید اجتماع شود. او با کیفر «اعدام» جز در مواقع استثنایی مخالف است و موافق قطعیت و حتمیت و سرعت مجازات است. بکاریا از کیفرهای سنگین، شکنجه‌ها و خودرأیی دادرسان که سرنوشت بزهکاران را دستخوش هوی و هوس قرار می‌دادند سخت می‌تازد و خواهان عدالتی ملهم از عدالت الهی است، ضمن آن‌که بر جدایی روشن و دقیق این دو اصرار می‌ورزد و رفع هرگونه ابهام و پیچیدگی منابع کیفری را خواستار است.^۱ میتوان به جرات بیان نمود که مکتب کلاسیک یکی از مکاتب مهم جرم‌شناسی است که در نظام حقوقی جای خود را باز نموده است و قوانین زیادی را

۱ جرم‌شناسی نظری ولد، برنارد تامس جی، انتشارات سمت، ترجمه علی شجاعی، ۱۳۹۸.

تحت تاثیر رهنمونهای خویش کرده است. رویکرد علم تئوری بازیها در این مکتب نکات ارزنده و برجسته و حائز اهمیتی را مطرح میسازد که در فصل دوم بدان پرداخته می شود.

بند اول: مکتب برچسب زنی

نظریه برچسب زنی^۱ رویکردی بسیار نزدیک به تحلیل های ساخت اجتماعی و تعامل نمادین است. این نظریه توسط جامعه شناسان در دهه ۶۰ میلادی توسعه یافت. کتاب هوارد بکر، با عنوان بیگانگان، تأثیر زیادی بر توسعه و محبوبیت این نظریه گذاشته است. به طور کلی نظریه برچسب زنی به عدم اراده انسان بزهکار تاکید دارد و اعتقادش برای پیشگیری از جرم بر این است که انسانهای جامعه بایستی رفتار خود را اصلاح کنند تا مانع بروز جرم از انسانهای دیگر گردند. نظریه برچسب زنی معتقد است که انحراف از قانون ذاتی نیست، و به جای آن، بر تمایل اکثریت به چسباندن برچسب منفی به اقلیت، یا کسانی که آنها را منحرف از هنجارهای معمول تلقی می کند، متمرکز می شود. دل مشغولی این نظریه این است که چگونه هویت و رفتار افراد ممکن است توسط واژگانی که برای تشریح یا طبقه بندی شان به کار می رود، ارزیابی شده یا تحت تأثیر قرار گیرد. نظریه برچسب زنی در دهه های ۶۰ و ۷۰ میلادی برجسته بود، و برخی نسخه های اصلاح شده آن، اکنون نیز معتبر هستند. مطابق این نظریه، توصیف ها یا طبقه بندی های ناخواسته، اعم از واژگانی که به انحراف، ناتوانی، یا تشخیص یک اختلال روانی مربوطند، می توانند عمده تاً با تلاش برای جایگزین کردن شان با یک زبان سازنده تر، برپایه این که صرفاً «برچسب» هایی هستند، رد شوند. مثلاً ننگ به یک برچسب نیرومند منفی تعبیر می شود، که می تواند دیدگاه شخص راجع به خود، و هم چنین هویت اجتماعی اش را دگرگون کند. نظریه برچسب زنی، ریشه های خود را از کتاب خودکشی، اثر جامعه شناس فرانسوی، امیل دورکیم گرفته است. او دریافت که جرم، تخطی از یک قانون کیفری نیست، بلکه عملی ست که به حریم جامعه تجاوز می کند. او نخستین کسی بود که فهمید برچسب انحراف چنین نقشی را ایفا می کند؛ نیاز جامعه به کنترل رفتار.

به عنوان یکی از توسعه دهندگان واقع گرایی آمریکایی، و بعدتر به عنوان عضو هیئت علمی دانشگاه شیکاگو، جرج هربرت مید، فرض می کند که «خود» از طریق تعامل با اجتماع به گونه ای اجتماعی شکل می گیرد و بازسازی می شود. نظریه برچسب زنی نشان می دهد که مردم برچسب ها را از این که دیگران

^۱ Labeling Theory

چگونه تمایلات یا رفتارهای شان را نشان می دهند، اخذ می کنند. هر فرد آگاه است که چگونه توسط دیگران مورد قضاوت قرار می گیرد، زیرا او بارها به نقش ها و کارکردهای گوناگون در تعامل های اجتماعی مبادرت کرده و در نتیجه قادر به ارزیابی واکنش های آنهاست. این دیدگاه نظری یک تصور ذهنی از «خود» ایجاد می کند، اما همین که دیگران خود را به واقعیت زندگی فردی تحمیل می کنند، نشان دهنده داده ای عینی می شود که شاید نیازمند بازاریابی از آن، با توجه به اعتبار قضاوت دیگران باشد. خانواده و دوستان ممکن است متفاوت با غریبه های تصادفی قضاوت کنند. هم چنین، ممکن است قضاوت های افرادی که در جامعه بازنمایی های بیش تری صورت می دهند، نظیر مأموران پلیس یا قضات، از نظر عده بیش تری معتبر باشد. اگر انحراف عدم مطابقت با قواعدی باشد که توسط بیش تر اعضای یک گروه پذیرفته شده است، واکنش گروه برچسب زدن به شخصی ست که هنجارهای اخلاقی یا اجتماعی رفتار گروه را جریحه دار کرده است. این قدرت گروه است؛ تعیین کردن نقض قواعد خود به عنوان انحراف، و مجازات شخص با توجه به میزان جدی بودن نقض. هر قدر برخوردها متفاوت تر باشند، تصویر شخصی فرد از خود بیش تر تحت تأثیر قرار می گیرد.

نظریه برچسب زنی خود را چندان با نقش های طبیعی ای که زندگی ما را می سازد درگیر نمی کند، بلکه با آن دسته از نقش های خاص که جامعه برای رفتار انحرافی مهیا می کند و نقش های انحرافی، ننگین، یا ننگ نامیده می شوند، درگیر است. نقش اجتماعی مجموعه ای از انتظارات ما در مورد یک رفتار است، و برای سازمان و کارکردبندی هر گروه یا جامعه ضروری ست. برای مثال، ما انتظار داریم بستچی به قواعد ثابتی درباره این که چگونه کارش را انجام می دهد، پای بند باشد. «انحراف» برای یک جامعه شناس به آن معنا نیست که رفتاری اخلاقاً نادرست است، بلکه به آن معناست که رفتاری در یک جامعه محکوم است. رفتار انحرافی می تواند اعم از رفتارهای مجرمانه و غیرمجرمانه باشد. پژوهش گران دریافته اند که چگونگی درک ما از افراد واجد نقش های انحرافی، شدیداً تحت تأثیر این نقش هاست. نقش های انحرافی هم چنین بر چگونگی درک کنش گر از خود و رابطه اش با جامعه تأثیر گذارند. نقش های انحرافی و برچسب متصل به آنها، به عنوان یک ننگ اجتماعی عمل می کنند. آنچه همواره در یک نقش انحرافی ذاتی ست، اسناد برخی شکل های «آلودگی» یا تفاوت است، که فرد برچسب خورده را به عنوان شخصی متفاوت از دیگران نشان می دهد. جامعه از این نقش های ننگین برای کنترل یا محدود کردن رفتار انحرافی استفاده می کند: اگر به این شکل از رفتار ادامه دهی، یکی

از اعضای گروه نقش‌های ننگین خواهی شد. این که آیا نقض یک قاعده موجود بدنام‌کننده خواهد بود یا نه، به اخلاق یا اعتقادی بستگی دارد که آن قاعده بازنمایی می‌کند. به عنوان مثال، روابط جنسی نامشروع ممکن است نقض یک قاعده غیررسمی در نظر گرفته شود، یا ممکن است با توجه به وضعیت ازدواج، اخلاق و مذهب اجتماع، جرم‌انگاری شود. در اکثر کشورهای غربی، این امر جرم نیست. چسباندن برچسب «فاعل رابطه نامشروع» ممکن است برخی عواقب تأسف بار را در پی داشته باشد، ولی آن‌ها معمولاً شدید نیستند، اما در برخی کشورهای اسلامی، «زنا» جرم است، و اثبات فعالیت‌های نامشروع ممکن است منجر به عواقب شدیدی برای همه مرتکبان آن شود. برچسب معمولاً نتیجه قوانین وضع شده علیه رفتار است. برای مثال، قوانین حمایت از برده‌داری، یا ممنوع‌کننده هم‌جنس‌گرایی، در طول زمان به نقش‌های انحرافی مرتبط با این رفتارها انجامیده است. کسانی که این نقش‌ها به ایشان اختصاص می‌یابد، به تدریج دارای انسانیت و قابلیت اعتماد کم‌تر شناخته خواهند شد. نقش‌های انحرافی منبع کلیشه‌های منفی‌ای هستند که به حمایت از مخالفت جامعه با رفتار گرایش دارند.^۱ نظریه برچسب زنی از عمده نظریات و مکاتب جرم‌شناسی است که تئوری بازیها با رویکردی که بدان دارد میتواند تأثیری مفید و مهم بر این مکتب داشته باشد.

بخش ششم: تبیین مکاتب جرم‌شناسی بر اساس تئوری بازیها

از آنجا که هر جرمی علتها و ریشه‌هایی دارد و راههایی متفاوت و مختص به خود برای پیشگیری دارد و همچنین با توجه به اینکه هر جرمی به طور عمده دو طرف دارد که عبارتند از بزه‌کار و بزه دیده، جنایت کار و قربانی که بعدها در طرح و ایجاد دعوای حقوقی تبدیل می‌شوند به شاکی و متشاکی؛ و همچنین با توجه به اینکه قانون‌گذاری در مورد هر جرمی می‌تواند با یکی از مکاتب جرم‌شناسی همسویی داشته باشد و از آن الهام گرفته باشد، به نقش پررنگ و موثر تئوری بازیها پی برده می‌شود. به عبارتی اگر تئوری بازیها وارد یکایک این مراحل گردد، وارد مراحل قبل از ارتکاب جرم گردد، با توجه به توانمندی که دارد، می‌تواند علل ارتکاب آن جرم را کاهش دهد و راه‌های پیشگیری را اجرا نماید و مانع از بروز جرم یا پیشروی رفتار مجرمانه گردد. اگر در این مراحل وارد نشده باشد و حتی در مرحله بعد از وقوع جرم به موضوع راه پیدا کند، با توجه به ابزارهایی که در

۱ جرم‌شناسی نظری ولد، برنارد تامس جی، انتشارات سمت، ترجمه علی شجاعی، ۱۳۹۸.

اختیار دارد و قدرت تحلیل رفتار و تحلیل موقعیت را دارد میتواند رسیدگی را تسریع و تسهیل بخشد و زمان رسیدن به نتیجه و حقیقت را سرعت بسیاری بخشد.

بخش هفتم: آثار مکاتب جرم شناسی بر نظام حقوقی ایران

مکاتب جرم شناسی که تاکنون در این پژوهش بیان گردید و همچنین سایر مکاتب جرم شناسی دیگر که بیان نشدند، تأثیرات فراوانی در نظام حقوقی ایران داشته اند. هر کدام سهمی و جایی در امر قانون گذاری و اجرای قانون داشته و دارند. به عنوان مثال در تقنین قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹ می توان رد پای مکتب کلاسیک را یافت و یا در مورد جرایم حدی حق الناسی نظام عدالت مطلق را مشاهده نمود که در تقنین قوانین نقشی موثر و مهم ایفا میکند و یا در برنامه های اصلاحی دولت و قوه قضائیه می توان تأثیرات مکتب شیکاگو را مشاهده نمود که چگونه سعی دارند اماکن خاصی را که به ارتکاب جرایمی خاص شهره شده اند را مورد بازسازی و اصلاح قرار دهند و همچنین در برنامه های فرهنگی رسانه و صدا و سیما می توان تأثیرات نظریه برچسب زنی را در برنامه های آموزشی مرتبط با این مضمون مشاهده نمود. به طور کلی مکاتب جرم شناسی بسیاری در نظام حقوقی ایران وارد شده اند تا بتوانند نقش خود در کنترل و پیشگیری جرایم را ایفا نمایند. در مبحث بعدی تعدادی از موثرترین این مکاتب در نظام حقوقی ایران معرفی می شوند که پیشتر در مورد آنها به تفصیل توضیحات کامل و جامعی ارائه شده است.

بخش هشتم: موثرترین مکاتب جرم شناسی بر نظام حقوقی ایران

در این مبحث تعدادی از مهمترین مکاتب جرم شناسی که در ساختار نظام حقوقی ایران موثرترین نقش را داشته اند معرفی می شوند و همچنین به تأثیرات آنها در نظام حقوقی پرداخته می شود. تعداد هفت مورد از این مکاتب انتخاب شده اند تا میزان تأثیراتشان در نظام حقوقی ایران، مورد بررسی قرار گیرد. بعد از بررسی تأثیرات این مکاتب جرم شناسی هفت گانه، در مبحث بعد، رویکرد تئوری بازبها در این مکاتب مورد تبیین و تجزیه تحلیل قرار میگیرند تا مشاهده کنیم که ورود تئوری بازبها به این مکاتب چه تأثیری در بهبود عملکرد این مکاتب می تواند داشته باشد. اکنون به بررسی تأثیرات مکاتب جرم شناسی هفتگانه در نظام حقوقی ایران پرداخته می شود. این مکاتب هفتگانه که از بین مکاتب تبیین شده و نشده منتخب گردیدند، عبارتند از: مکتب کلاسیک، مکتب عدالت مطلق، مکتب عدالت

ترمیمی، مکتب شیکاگو، مکتب فشار، مکتب برجسب زنی و مکتب پست مدرنیسم.

مکتب کلاسیک: با توجه به اینکه مجرمین در ارتکاب جرم و انجام رفتارهایشان، همواره محاسباتی اقتصادی حقوقی دارند. آنان بر پایه قوانین کیفری و نحوه اجرای قوانین، تجربیاتی اجتماعی حقوقی می یابند که در تحلیل اقتصادی آنها برای ارتکاب جرم و انجام رفتارهای مجرمانه موثر و مهم است. آنها دارای فرمول و معادله ای بوده اند که نام آن فرمول و معادله، ذهنیت محاسبه گر مجرمانه و یا عقلانیت کیفری است. قالب کلی این فرمول محاسبه سود و زیان حاصل از اقدام مجرمانه می باشد. آنان لذت حاصل از فعالیت مجرمانه را در برابر مجازات احتمالی آینده که برایشان ناخوشایند است، قرار داده و دست به مقایسه و در نهایت انتخاب میزنند. بنابراین محتوا و ماهیت فرمول و معادله عقلانیت کیفری، توسط قوانین و مقررات و اجرای آنها می باشد. این قوانین داده هایی هستند که جدول هزینه فرصت اقتصادی مجرمان را کامل کرده و او را تا انتخاب نهایی همراهی میکنند. گاهی این همراهی به شکل مثبت بوده است و مجرم را به این نتیجه میرساند که دست از ارتکاب جرم بردارد، چرا که درد ناشی از انتخابش، بسیار بزرگتر از سود حاصله خواهد بود و گاهی این همراهی به شکل منفی بوده است و مجرم را به این نتیجه میرساند که دست به ارتکاب جرم بزند، چرا که سود ناشی از انتخابش، بسیار بزرگتر از درد حاصله خواهد بود. به عنوان مثال در مورد قتل رومینا اشرفی، پدر با توجه به مواد ۲۹۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و سایر مواد قانونی که مکمل ماده فوق الذکر می باشند، در نهایت به این نتیجه میرسد که پسر متجاوز را به قتل نرساند. چرا که با این اقدام مرتکب جرم قتل عمد شده و با مجازات قصاص روبرو میگردد. و همچنین با توجه به ماده ۳۰۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ به این نتیجه میرسد که دختر خود را به قتل برساند. چرا که سود حاصل از این اقدام مجرمانه که برایش به شکل اعاده حیثیت و آبرو بوده است، از درد ناشی از مجازات که نهایتاً ۱۰ سال حبس بوده است، بسیار بیشتر بوده است. اگر مجازات چنین اقدامی، قصاص بود، هرگز دست به این اقدام نمیزد، چرا که گویا این شخص در ابتدا جانش برایش مهم و ارزشمند بوده است و در درجه بعدی آبرویش برایش اهمیت داشته است. بدون شک تجربیات و دانش یک حقوق دان به شکل مشاوره به او در این تصمیم گیری کمک نموده است. در این انتخاب ساده، شاهد مفاهیمی اقتصادی، حقوقی هستیم که در انتخاب و تصمیم گیری این شخص بسیار مهم و موثر بوده اند. بدون شک وجود قوانینی دیگر، از جمله موارد مرتبط با اجرای مجازات و نظام آزادی مشروط و موارد دیگری که به

نحوه اجرای مجازات مربوط بوده است، مشوق و محرک و عامل اطمینان خاطر وی برای ارتکاب بدین عمل و رفتار بوده است. نظام حقوقی ایران با در نظر گرفتن عقلانیت کیفری مجرمین و همچنین ذهنیت مجرمانه محاسبه گر مجرمین که آنها را در ایفای نقش مجرمانه خود تبدیل به یک اقتصاد دان و حقوق دان برجسته می نماید، سعی نمود است که همواره با قانون گذاری و اعمال مجازات متناسب، جلوی اقدامات مجرمانه محاسبه گر را بگیرد ولی می توان در مواردی نقض این مورد را آشکارا مشاهده نمود. اگر چه تبیین گزاره ای که بیان خواهد گردید نیاز به پژوهشی دقیق با کاری آماری گسترده دارد ولی می توان بیان نمود که " بسیاری از جرایمی که در کشور ایران ارتکاب می یابد به خاطر نبودن و کم اثر بودن مکتب کلاسیک در نظام قانون گذاری است " و یا می توان بیان نمود که: " قانون کاهش مجازات حبس تعزیری تاثیر زیادی بر افزایش جرایم داشت، چرا که افراد بر اساس عقلانیت کیفری و ذهنیت مجرمانه محاسبه گر، با در نظر گرفتن مجازاتی که کاهش یافته و سودی و منفعتی که از ارتکاب جرایم بدست می آورند، در نهایت ارتکاب جرم را انتخاب میکنند. " با توجه به توضیحاتی که بیان گردید می توان گفت که مکتب کلاسیک از مهمترین مکاتب موثر در نظام حقوقی ایران است که گاهی با حضورش در قانون گذاری و گاهی با عدم حضورش در قانون گذاری اثرات مستقیم و مثبت خود و اثرات غیر مستقیم حاصل از عدم حضورش را، نمایان می کند.

مکتب برجسب زنی: به طور کلی مکتب برجسب زنی را می توان در قوانین آیین دادرسی کیفری مشاهده نمود که باعث شکل گیری بزه دیدگی قضایی می شود که یکی از مهم ترین مسائل مبتلابه در مطالعات کیفری است. وجود اصطلاحات مبهمی چون امنیت و نظم عمومی و مواردی از این قبیل، بدون پیش بینی سیاست جنایی سنجیده ای که بتواند از استبداد قضایی جلوگیری کند، حقوق اصحاب دعوا را تهدید می کند. به بهانه کشف جرم و تسریع در عملیات و گزارش موفقیت های انتظامی و قضایی در سرعت بخشی به مراحل تعقیب و تحقیق و... فارغ از حقیقت بزهکاری زمینه برجسب زنی مجرمانه به متهم ایجاد می گردد. یکی از مؤثرترین منشأهای شوم برجسب زنی، آن دسته از قوانین آیین دادرسی کیفری هستند که بجای قضازدایی و تکریم حقوق انسانی با تعقیب و تحقیق از متهم به بدترین وضعیت از حیث ابلاغ اوراق قضایی و تفهیم اتهام و بازداشت و دادرسی، بدون توجه به اصل صرفه جویی در حقوق جزا و الزامات بین المللی در حمایت تقنینی و قضایی و اجرایی از تضمینات حقوق دفاعی متهم، ضوابط دادرسی کیفری را به گونه ای تنظیم می کنند که موجب الصاق برجسب مجرمانه به

متهم می‌گردد و نهایتاً دستگاه رسمی کیفری کشور را مبتلا به کارکرد جرم‌زا می‌کند. تأثیرات مثبت توجه به نظریه برجسب‌زنی بر قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ می‌تواند از جمله آثار این مکتب در نظام حقوقی ایران باشد.

بخش نهم: راه حل پیشگیری از جرم در مکتب کلاسیک از منظر تئوری بازیها

با توجه به اینکه تئوری بازیها نقطه تعادلی بازیهای کلاسیک را بر اساس تعادل نش پیدا میکند، می‌تواند بر اساس عقلانیت، موقعیتهایی را برای هر یک از طرفین بازی (بزهکار یا بزه دیده) تعریف نماید تا بتوانند بازی را به نحوی دیگر کنترل و مدیریت نمایند. اگر رومینا یا حتی پدر رومینا به این فضا در کنار مکتب کلاسیک با عینک و لنز تئوری بازیها نگاه میکردند، می‌توانستند بازی را تغییر دهند. این تغییر مسیر بازی می‌توانست با طراحی بازی جدید، یا با تغییر زمین بازی، یا با انتخاب استراتژی جدید و یا با وارد کردن بازیکن جدید به بازی باشد. تئوری بازیها در مکتب کلاسیک با توجه به تبدیل موقعیت مجرمانه به یک بازی و پیدا کردن نقطه تعادلی بازی (تعادل نش در بازیهای کلاسیک) میتوانست استراتژیها و تاکتیکهای جدیدی تعریف کند تا یکی از طرفین بخواهد نتیجه بازی را به نفع خویش و یا هدایت بازی به نقطه تعادلی که مطلوبیت طرفین را حداکثر کند پیش ببرند.

بند اول: مکتب برجسب زنی

به طور کلی مکتب برجسب زنی بیان میکند که علت ارتکاب جرایم در بزهکاران، به خاطر جبری است که از طریق اطرافیان بر افراد تحمیل شده و به خاطر برجسبی که از ناحیه آنان میخورند، اجباراً به سوی عکس‌العملی هدایت میشوند که به شکل عمل مجرمانه بروز پیدا میکند و دست به ارتکاب جرم می‌زنند. همچنین برای پیشگیری از جرایم در افراد بایستی سیستم قضایی و دادرسی‌های کیفری و حقوقی به نحوی اصلاح گردد که شخصیت متهم در آن حفظ شده و مقدمات جرایم بعدی به واسطه ایجاد برجسب در آنها از بین رود به طوری که افراد تمایلی به ارتکاب جرایم را نداشته باشند. اکنون نوبت به تبیین مثالی از دنیای واقعی است تا بتوان کارکرد مکتب برجسب زنی را مشاهده نمود و بعد از آن لازم است که موفقیت و عدم موفقیت این مکتب در مثال ذکر شده و سایر موارد مشابه در دنیای واقعی مشخص گردد و در نهایت علم تئوری بازیها وارد تحلیل این مکتب گردد. مثالهای بسیاری در مکتب برجسب زنی می‌توان بیان داشت که عمق نظریه برجسب زنی را نشان می‌دهد. مثالهایی چون

قتل آتنا و یا موضوع قتل‌های سریالی خفاش شب. داستان خفاش شب یکی از معروف ترین اتفاقات جنایی است که چندین سال پیش به وقوع پیوست. از هنگامی که در فروردین ۱۳۷۶، با کشف نخستین مقتول در نزدیکی دهکده المپیک، تا مرداد همان سال که قاتل به روی چوبه دار رفت، یک ماجرا و یک نام مردم تهران را به هراس انداخته بود: «خفاش شب» و ماجرای قتل‌های زنجیره‌ای پایتخت. رضا خوش‌روی، با نام‌های مستعار «عبدالله عبدالرحمن» یا «مراد نادری» که به ستار هم معروف بود، تابستان سال ۱۳۷۶ را به تابستانی غم‌بار برای پایتخت‌نشین‌ها بدل کرد. او متولد یکم آذر ۱۳۴۳ در فاروج استان خراسان بود. خفاش شب در جریان قتل‌های زنجیره‌ای خود، ۹ زن به نام‌های توان نظری، عهدیه، الهه همتی‌نژاد، اعظم ثابت‌نژاد و دخترش منیره قهوه‌چی، پرند پرچی و قدم‌خیر جهان‌فر را به قتل رساند. اگر بعضی از طعمه‌های او به هر ترتیبی نمی‌توانستند از چنگ او بگریزند این آمار مطمئناً بیش‌تر از این عدد می‌شد. او پیش از آنکه خفاش شب‌های تهران شود یک بار هم برای آدم‌ربایی و آزار زنان دستگیر شده بود اما پیش از انجام محاکمه توانسته بود فرار کند. در سال ۱۳۷۱، او با همدستی جوانی به نام «علی کریمی» که او را اغفال کرده بود، زنان را سوار می‌کردند و پس از دزدی اموال و جواهراتشان رها می‌کردند. به این شیوه که کریمی با پوششی زنانه روی صندلی عقب می‌نشست و اعتماد مسافران را جلب می‌کرد. اما پس از آنکه یکی از دختران مشخصات خودروی سارقان را به نیروی انتظامی داد عرصه بر آن‌ها تنگ شد. ظهر یکی از روزهای پاییز همان سال، خودرو از سوی نیروهای انتظامی در منطقه شهرزیا شناسایی شد. ماموران به تعقیب خودرو پرداختند و پس از چند تیراندازی که به زخمی شدن ستار نادری و البته مرگ یک عابر پیاده انجامید، سرنشینان خودرو را دستگیر کردند. او پس از دستگیری موفق به فرار شد، هرچند علی کریمی طبق جرایمش به مجازات اعدام محکوم شد. دادگاه رسیدگی به جرایم غلامرضا خوش‌روی، خیلی زود برگزار شد. این دادگاه که جز در دادرسی جرایم منافی عفت عمومی علنی برگزار شد، به یکی از جنجالی‌ترین و تأثیراترین دادگاه‌های ایران بدل شد. خانواده‌های مقتولان در دادگاه حضور داشتند و جمعیت بسیاری هم پشت درهای دادگاه حضور می‌یافتند. غلامرضا خوش‌روی در ۲۲ مرداد ۱۳۷۶ بلافاصله پس از تحمل ۲۱۴ ضربه شلاق، اعدام شد. در یکی از بازجویی‌هایی که از وی به عمل آمده بود، وی عنوان داشت که: " روزی مشغول به مسافركشی بودم تا اینکه میک مسافر زن از من درخواست پول‌هایم را نمود. وی مرا تهدید کرد که اگر پول‌هایم را ندهم، فریاد می‌زنند و می‌گویند که قصد تجاوز به وی را داشته‌ام. با ندادن پول از ناحیه من، زن داخل ماشین در خیابان فریاد کشید. در نهایت با دستگیری ماموران به کلانتری

رفتیم. اگرچه توانستند آن جرم را به من نسبت دهند ولی بعد از آن تصمیم گرفتم که از همه زنان انتقام بگیرم."

اکنون نوبت به واقعه ماجرای آتنا هفت ساله می‌رسد. به دنبال اعلام مفقودی دختر بچه ۶ ساله ساکن خیابان پزشکان شهرستان پارس آباد در ۲۸ خرداد سال جاری، پرونده ای پیرامون این موضوع در اداره مبارزه با جرایم جنایی پلیس آگاهی تشکیل و تیمی مجرب مسئولیت رسیدگی به پرونده و کشف واقعیت را بر عهده گرفت. با بازبینی فیلم های ضبط شده از محل مفقودی و انجام بررسی های تخصصی و تحقیقات جامع میدانی فردی که در شغل رنگرزی فعالیت داشته و همسایه شغلی پدر آتنا بود به عنوان مظنون دستگیر و جهت بازجویی به پلیس آگاهی انتقال داده شد. در ادامه تحقیقات برادر و همسر مظنون با حضور در پلیس آگاهی اطلاعاتی را در خصوص فعالیت های مجرمانه وی ارائه و اذعان داشتند مظنون به گفته خودش مقادیری مواد مخدر در داخل بشکه پلاستیکی در پارکینگ منزل مسکونی جاسازی کرده است که با اعزام به محل و انجام بازرسی های لازم کارآگاهان پلیس آگاهی با جسد "آتنا" در داخل بشکه پلاستیکی؛ مواجه می شوند. قاتل آتنا اصلانی در بازجویی های پلیسی به قتل دختر بچه معصوم پارس آبادی و همچنین به قتل زنی دیگر در سال ۹۱ اعتراف کرد که با صدور قرار از سوی مقام قضایی روانه زندان شد. پس از بررسی های انجام یافته در خصوص علت مرگ آتنا اصلانی دختر معصوم هفت ساله پارس آبادی، سرانجام نتیجه تحقیقات پزشکی قانونی مشخص شد و در نهایت تیم پزشکی آثار آزار و اذیت جنسی را تأیید کرد. قاتل تنها انگیزه خود را از این قتل انگیزه مالی عنوان کرده است. اسماعیل، یکی از کسبه محل که رنگرز بود در همان روز حادثه به منظور دلداری به پدر آتنا برای او نوعی ترشی محلی برد و سعی در التیام دردهای او داشت. اسماعیل همواره سعی می کرد تا ظن پدر آتنا را نسبت به دیگران برانگیزد، تا جایی که وقتی مرد ۳۵ ساله که اهل همان محل بود خودکشی کرد و خود را حلق آویز کرد، اسماعیل سعی کرد تا ماجرای گمشدن آتنا را به گردن این مرد ۳۵ ساله بیندازد. قاتل آتنا اصلانی بسیار خوب نقش خود را بازی کرد تا سناریوی جنایت هولناک خود را پنهان کند. اما در نهایت هیچ کس نمی دانست چه اتفاقی برای دختر بچه رخ داده و او کجاست اما با گذشت زمان، وقتی هیچ ردی از وی به دست نیامد فرضیه اینکه او قربانی سرقت شده باشد، قوت گرفت؛ چرا که آتنا آن روز ۱۶ النگو، انگشتر و گوشواره همراه خود داشت و احتمال می رفت که قربانی دزدان طلا شده باشد. در حالی که خبر گم شدن دختر بچه در شهر

پیچیده و همه را نگران کرده بود، تیمی از کارآگاهان پلیس آگاهی وارد عمل شدند. در محلی که پدر آتنا دستفروشی می کرد، چند مغازه و بانک وجود داشت که مجهز به دوربین‌های مدار بسته بودند. مأموران به بازبینی فیلم‌های ضبط شده توسط این دوربین‌ها پرداختند. دوربین یکی از مغازه‌ها لحظه‌ای که آتنا قدم زنان در پیاده رو می‌رفت و از بساط پدرش دور می‌شد را ضبط کرده بود. اما دوربین بانکی که در همان مسیر و چندین متر آن‌طرف‌تر بود تصویری از دختر بچه ضبط نکرده بود. این یعنی دختر بچه پیش از اینکه به دوربین دوم برسد، مسیرش را تغییر داده بود. از سوی دیگر بررسی‌ها نشان می‌داد در این مسیر به‌خاطر جوی آبی که وجود داشت و همچنین حضور چندین دستفروش کنار پیاده‌رو، امکان اینکه دختر بچه از پیاده‌رو به آن‌سوی خیابان رفته باشد، وجود نداشت. پس بی‌شک او پس از عبور از مقابل دوربین اول و رسیدن به دوربین دوم، ناپدید شده بود. مأموران وقتی متوجه شدند که در این مسیر، مغازه اسماعیل رنگرز وجود داشته که آتنا گاهی اوقات برای خوردن آب به آنجا می‌رفت، حدس زدند که وی روز حادثه نیز به این مغازه رفته و پس از آن ناپدید شده است. به این ترتیب مرد رنگرز به عنوان نخستین مظنون پرونده تحت بازجویی قرار گرفت اما مدعی شد که آن روز دختر بچه را ندیده و او اصلاً به مغازه‌اش نیامده است. اما در نهایت پس از گذشت ۱۸ روز جسد آتنا از پارکینگ خانه او در حالی که داخل یک بشکه آبی رنگ قرار داشت پیدا شد. رنگرز جنایتکار در آخرین مرحله بازجویی درباره سرقت النگوهای آتنا ۷ ساله گفته است: من بدهی داشتم و نمی‌دانستم چک‌هایی را که به طلبکاران داده بودم چگونه پرداخت کنم وقتی چشمم به النگوهای دختر بچه افتاد تصمیم به سرقت آنها گرفتم. این النگوها را در مغازه‌ام جاسازی کردم تا سر فرصت بفروشم تا چکم وصول شود و این علت اصلی قتل آتنا بوده است. میتوان با کنار هم قرار دادن اطلاعات این پرونده مسیر ارتکاب جرم را چنین ترسیم نمود: "ابتدا قاتل به طمع مال و به خاطر نیاز مالی اقدام به ربودن آتنا نموده است. در قدم بعدی با مقاومت و فریادهای آتنا روبرو می‌شود. با بردن کودک به اتاق تاریک فکر ترساندن او و کنترل او می‌افتد. به کودک تجاوز می‌کند و از اینکه بعد از این ماجرا در باره او چه می‌کنند می‌ترسد، پس به نتیجه می‌رسد که کودک را بکشد. آتنا را میکشد و در نهایت جسدش را پنهان می‌کند."

اگر چه داستان خفاش شب و قتل آتنا از زوایا متعدد قابلیت مشاهده دارد ولی مکتبی که در این میان بسیاری از رفتارها را به درستی تبیین میکند، مکتب برجسب زنی است. خفاش شب، یک برجسب از

ناحیه زنی دریافت میکند و تبدیل به یک جنایتکار می شود و قتل‌های سریالی و جرایم متعدد انجام می‌دهد. اسماعیل یک برچسب در ذهن خود با آینده نگری دریافت میکند و جرم سرقت را تبدیل به تجاوز و جرم تجاوز را تبدیل به قتل میکند. هر یک از این دو الگو که در مکتب برچسب زنی مشاهده می شود شبیه به یک انفجار بزرگی است که از جرقه ای کوچک شروع می شود. جرقه کوچک در این جرایم برچسبی است که از ناحیه دیگران و یا خود فرد به وی نسبت داده میشود و انفجار بزرگ مجموعه جنایتها و جرایمی است که بعد از دریافت برچسب مرتکب میشود. مکتب برچسب زنی هم در علت یابی ارتکاب جرایم و هم در راهکارهای پیشگیری از جرایم کاملاً موفق و منطبق با واقعیت عمل نموده است و می توان به جرات بیان نمود که اجرای توصیه های مکتب برچسب زنی می تواند تا میزان زیادی از جرایم مختلف پیشگیری نماید.

بند دوم: علت یابی جرم در مکتب برچسب زنی از منظر تئوری بازیها

تئوری بازیها مکتب برچسب زنی را در قالب بازی های مکرر و متوالی مورد بررسی قرار می‌دهد. تئوری بازیها نیز علت ارتکاب جرم و مجموعه جرایم را بین دو بازیکن، برچسب و عمل یا عکس و العمل اشتباه می داند که از ناحیه بازیکن اول اتفاق می افتد و بازیکن دوم در پاسخ به آن برچسب و موافق با برچسب دست به عملیات مجرمانه می‌زنند. مثل شخصی که سارق نیست و به سرقت متهم می شود و بعد از آن تبدیل به یک سارق حرفه ای می گردد. برچسب در تئوری بازیها بازیکن دوم را در موقعیت عکس العملی قرار می‌دهد که مطابق با نظریه های یادگیری و تفکر در روانشناسی، عکس العملی از وی جز همان مورد انتظار نمی رود.

بند سوم: راه حل پیشگیری از جرم در مکتب برچسب زنی از منظر تئوری بازیها

تئوری بازیها در مکتب برچسب زنی برای پیشگیری از ارتکاب جرایم برای هر دو بازیکن در بازی مجرمانه راهکار دارد و همواره در هر جایی میتواند بازی را با عمل یا عکس العمل متناسب در هر بازیکن به اتمام رساند و مانع از اقدامات مجرمانه بعدی گردد. کافی است یکی از بازیکنان اثرات برچسب را از بین ببرد تا بازی وارد مراحل بعدی نشود و جرایم مختلف دیگر ایجاد نگردد.

بخش دهم: کاربرد تئوری بازیها در دانش جرم شناسی در نظام حقوقی ایران

اکنون زمان تبیین رویکرد تئوری بازیها به دانش جرم شناسی و مکاتب جرم شناسی با توجه به نظام حقوقی ایران است تا بتوان از ظرفیت های دانش تئوری بازیها در جهت اهداف نظام حقوقی ایران بهره جست. تا پیش از این رویکرد تئوری بازیها به طور جزئی در یکایک مکاتب مورد توجه و بررسی قرار گرفت و اکنون زمان کلی نگری و تمرکز بیشتر بر روی تئوری بازیها و نگرش به مسائل حقوقی و جرم شناسی به عنوان پدیده ها و گزاره هایی است که تحت تاثیر تئوری بازیها قرار خواهند گرفت.

بند اول: تاثیرات نگرش علم تئوری بازیها به جرم شناسی در نظام حقوقی ایران

یکایک مکاتب جرم شناسی اعم از مکاتبی که در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفتند و همچنین مکاتبی که مورد بررسی قرار نگرفتند (مثل مکتب جرم شناسی سوسیالیستی، مکتب مارکسیستی، مکتب جدید راست گرا و مکاتب دیگر)، همگی دو هدف عمده را دنبال کرده و سعی دارند با تبیین و رویکرد مختص به خود راه حلی را بیان نمایند که بتوانند از جرایم پیشگیری نمایند. عمده چالش هر مکتب می تواند رویکرد محدودی باشد که نسبت به موضوعی خاص در نظر میگیرد. به عنوان مثال مکتب کلاسیک تنها به سودمند بودن مجازات اهمیت می دهد و تنها علت ارتکاب جرم را عقلانیت کیفری میداند و جرایمی آنی را که بدون هیچ پیش نگرشی شخص مرتکب، صورت می گیرد نمی تواند با مدل تحلیلی خویش، مورد بررسی قرار دهد و یا علت همه جرایم را آزادی اراده و انتخاب مرتکب می داند و این در حالی است که در موارد متعدد شاهد جبرهایی صحیح از ناحیه محیط و یا حتی فیزیولوژی و شخصیت خود مرتکب هستیم. مکاتب دیگر نیز دارای این چالش عمده هستند و از این حیث به آنها انتقاداتی وارد است که می توان عدم کارکرد مکاتب را به اثبات رسانید. ورود تئوری بازیها به دانش جرم شناسی در کنار هر کدام از مکاتب و همچنین در کنار مفهوم کلی دانش جرم شناسی می تواند این نقیصه را بر طرف نماید. به عبارتی تئوری بازیها مکمل هر یک از مکاتب جرم شناسی بوده و انتقادات وارد بر آن را رفع می نماید. با توجه به تعریفی که از مکتب جرم شناسی پست مدرن وجود داشت می توان به جرات بیان نمود که ورود تئوری بازیها در دانش جرم شناسی، می تواند همان گمشده مکتب پست مدرنیسم باشد که در جستجوی آن بوده، بدون آنکه نام آن را بشناسد. به عبارتی می توان این رویکرد نوین را در زیر مجموعه جرم شناسی پست مدرن عنوان نمود تا این رویکرد جایگاه واقعی و علمی خود را در میان مکاتب جرم شناسی به عنوان مکتبی نو ظهور پیدا نماید. جرم شناسی نگاهی به جرم و مجرم و محیط مجرمانه است ولی تئوری بازیها نگاهی عام تر و

کلی تر دارد و نگاهش به بازی و بازیکنان و موقعیتهای بازی است و لذا از این حیث قابلیت تبدیل به بسیاری از دانش ها را دارد و می تواند به عنوان مکملی برای سایر علوم به حساب آید. در ورود تئوری بازیها به جرم شناسی، بازی به جای نقش جرم وارد می شود، بازیکنان، درواقع همان بزه دیده و بزهکار می باشند، موقعیت بازی همان موقعیت مجرمانه است و قوانین بازی، شرایط پیرامون جرم در هر جامعه ای هستند. با توجه به این الگو سازی و شبیه سازی، تئوری بازیها فرصت پیدا میکند تا با ظرفیتهای بیشتری که از تحلیل بازی نسبت به ظرفیت محدود مکاتب جرم شناسی نسبت به تحلیل جرم دارند، رویکردی فراتر داشته باشد و به تبیین بازی یا همان جرم با نگاه گسترده تری بپردازد و راه حلهای جامع تر و کاملتر و متنوع و متفاوت تری ارائه نماید. مکتب جرم شناسی برای پیشگیری از جرم، راه حلهایی محدود ارائه میداد ولی تئوری بازیها برای مدیریت بازی تا رسیدن به نقطه مطلوبیتی که برای همه بازیکنان مطلوب باشد، راه حلهای بیشتری دارد و راهبردهایش محدود و معدود نمی باشد. به عنوان مثال در مکتب برجسب زنی، زمانی که بر مجرم برجسب مجرمانه اضافه می شود و زمانی که مجرم دست به ارتکاب جرم می زند، مرحله ای وجود ندارد و لذا مکتب برجسب زنی تنها می تواند برای ارائه راه حل به مبدا شروع این پروسه بپردازد و راه پیشگیری را عدم برجسب زنی مطرح نماید ولی تئوری بازیها در همین مکتبی بین برجسب اعمال شده تا ارتکاب جرم تام را، تنها یک مرحله نمیداند و ارتکاب جرم تام، حتی در ساختار این مکتب را دارای مراحل طولی متعددی می داند که مجموعه ای از کنش ها و واکنشها بین بزهکار و بزه دیده به عنوان بازیکنان فعال این بازی مجرمانه، آن مراحل را در بر میگیرند و لذا قادر است از هر مرحله که دلش بخواهد بازی مجرمانه را کنترل کند و تنها راه حلش، از بین بردن مرحله ابتدایی برای پیشگیری از مرحله انتهایی نمی باشد. تئوری بازیها بین مرحله ابتدایی و انتهایی مراحل متعددی قائل است و ابزارهای قدرتمندی دارد برای حتی تبدیل بازی مجرمانه به یک بازی اقتصادی و یا هر بازی دیگر. بازیکنان در تئوری بازیها ابتکار عمل دارند. می توانند با تحلیل رفتار و تحلیل موقعیت، بازیهای جدیدی را در همان موقعیت مجرمانه تعریف کنند و نتیجه بازی را به سمت و سویی که مناسب تر برای خودشان یا هر دو طرف هست، ببرند. بازیکنان در تئوری بازیها می توانند ذات یک بازی برد باخت (یا همان بازی با جمع صفر که در آن سود یک بازیکن برابر با ضرر بازیکن دیگر است) را تبدیل به بازی برد برد (یا همان بازی با جمع ثابت که در آن هر یک از طرفین می توانند سود ببرند بدون اینکه بازیکنی دچار آسیب و ضرر شود) نمایند. این گزاره ای که بیان گردید برای دانش جرم شناسی به منزله خروج از تمامی بن بستهای علمی

بوده و می تواند دانش جرم شناسی را به مرحله ای از تکامل برساند که قدرت کنترل هر جرمی تحت هر شرایطی را داشته باشد و با پیاده سازی و اجرایی نمودن این ایده، مقدمات جامعه ای عاری و خالی از جرم را طراحی و اجرا نموده و با تبدیل جرم به بازی و مدیریت و کنترل آن بازی، جامعه را از لحاظ نظام حقوقی ارتقا بخشد. لذا می توان بیان نمود که تاثیرات تئوری بازیها در مکاتب جرم شناسی در نظام حقوقی ایران بسیار گسترده و مفید و موثر بوده و قادر است با تخلیه ظرفیتهای دانش تئوری بازیها به جرم شناسی در ساختار نظام حقوقی جامعه (هر جامعه ای از جمله جامعه ایران) مسیر جرم را وارد مرحله تکامل یافته و جدیدی نماید که تاکنون تجربه نموده است.

بند دوم: تاثیر تئوری بازیها در مکاتب جرم شناسی

همانگونه که پیشتر در مبحث قبلی بیان گردید، موارد ذکر شده به تفکیک در هر یک از این مباحث مطرح می گردد تا پاسخ مناسب فرضیه های این تحقیق ارائه گردد. به نوعی مباحث دوم و سوم و چهارم پاسخهایی برای فرضیات فرعی این تحقیق می باشند که جمع همه این مباحث در مبحث اول به صورت کامل بیان گردید. مجدداً بیان می گردد که دانش جرم شناسی دو هدف عمده را دنبال می بکند. یافتن علل ارتکاب جرایم در افراد به منظور ارائه راهکار برای پیشگیری از جرایم در جامعه. مکتب کلاسیک علت جرم را اراده و عقلانیت مجرم می داند و از طریق اعمال مجازات متناسب سعی در پیشگیری از ارتکاب جرم در فرد و جامعه را ایجاد نماید. مکتب عدالت مطلق با رویکردی دیگر و هر یک از مکاتب جرم شناسی با پارادایم خود، به نوعی به تبیین جرم و ارائه راه حل متمرکز شده اند. تئوری بازیها با الگوسازی و شبیه سازی جرم به بازی، ظرفیتهای توانمندیهای نامحدود علمی خویش را وارد دانش جرم شناسی می کند، به نحوی که محدودیتهای دانش جرم شناسی به واسطه ترکیب با این علم و ورد این علم از بین می رود و دانش جرم شناسی به مرحله ای متکاملتر وارد می شود و برای دنبال کردن اهدافش مسیری ساده تر و سریعتر را پیدا می نماید. با ورود دانش تئوری بازیها، با توجه به اینکه نگاه به جرایم تبدیل به نوعی بازی با طبقه بندی مختص خود می شود، لذا برای مدیریت بازیها، بازیکنان که همان بزهکار و بزه دیده و جامعه و نظام دادرسی می باشند، از حالت منفعل به حالت فعال تغییر حالت می دهند و در هر مرحله از بازی توان کنترل و مدیریت بازی را پیدا میکنند. اگر بخواهیم با مثالی این مورد را تبیین نماییم می توان دانش جرم شناسی را به مثابه بازی مار و پله دانست که در آن، مهره ها حالت فعالی از خود ندارند و تنها تحت تاثیر شانس به نام تاس، سرنوشتشان تعیین می

گردد ولی با ورود تئوری بازیها به جرم شناسی، گویی بازی مار و پله تبدیل به بازی فوتبال می شود که در آن بازیکنان نقشی فعالتر می گیرند و تعداد استراتژیها و تاکتیکهایشان بیشتر می گردد. در دانش جرم شناسی در مکتب برجسب زنی یا مکتب فشار یا مکتب شیکاگو، بازیکن به نام مجرم تحت تاثیر و جبر برجسب و فشار اقتصادی محیط و فشار محیط و محل جغرافیایی زندگی است و جامعه در نقش بزه دیده کاملاً منفعل و قربانی بوده است ولی تئوری بازیها اجازه چنین رویکرد و عملکردی به بازیکنان این بازی نمیدهد و تا لحظه آخر و اتمام بازی (یا همان به وقوع پیوستن جرم تام) به بازیکنان اجازه ابتکار عمل و تغییر نتیجه بازی را می دهد و به آنها اجازه می دهد که سرنوشتشان را با هوشمندی و عقلانیت خود طراحی و مدیریت نمایند. لذا می توان با اطمینان پاسخ داد که تاثیر تئوری بازیها در جرم شناسی بسیار گسترده و وسیع و مفید و موثر می باشد و باعث بهبود عملکرد مکاتب جرم شناسی برای دستیابی ساده تر و سریع تر به اهدافشان می گردد.

بند سوم: تاثیر تئوری بازیها در پیشگیری از جرایم

با توجه به اینکه تئوری بازیها با ورود به مکاتب جرم شناسی و با تعریف جرم به بازی، استراتژی ها و تاکتیکها و تکنیکهای بازیکنان این بازیهای مجرمانه را وسیعتر و متنوع تر و خلاقانه تر می نماید، لذا می توان بیان نمود تا عدم حصول نتیجه نهایی و عدم رسیدن بازی به مرحله نهایی (به وقوع پیوستن جرم تام)، بازیکنان این بازی که همان بزهکار و بزه دیده می باشند می توانند فراتر از چارچوبهای محدود دانش جرم شناسی، حالتی فعال به خود گرفته و با مدیریت بازی در هر مرحله، نتیجه بازی را به جهتی که مطلوبیت طرفین را به حداکثر می کند، هدایت و رهبری نمایند و از این طریق بسیاری از بازیهای مجرمانه را با طراحی بازیها و استراتژیهای متنوع تبدیل به بازیهای دیگر نمایند و میزان ارتکاب در جرایم را به نحوی چشم گیر کاهش دهند. لذا با این ظرفیت تئوری بازیها می توان بیان نمود که ورود تئورسی بازیها در دانش جرم شناسی می تواند میزان پیشگیری از جرایم را یکی یکی از اهداف هر مکتب جرم شناسی می باشد، به نحو چشم گیر و موثر و سودمندی کاهش دهد و در نهایت این گزاره را با قطعیت بیان نمود که: "تاثیر تئوری بازیها در پیشگیری از جرایم بسیار گسترده و وسیع و مفید و موثر می باشد و باعث بهبود عملکرد مکاتب جرم شناسی برای دستیابی ساده تر و سریع تر به این هدف (پیشگیری از جرایم) می گردد."

بند چهارم: تاثیر تئوری بازیها بر چگونگی ارتکاب جرایم و موقعیتهای مجرمانه

در این بند از مثال واقعی در مورد جرمی که در مورد دختر بچه به نام آتنا صورت گرفت استفاده میگردد. در ابتدا این داستان واقعی با تمام جزئیات به زبان روزنامه نگاری برای نزدیک شدن به موقعیت عملی در جامعه، بیان میگردد و بعد از آن وارد تحلیل موقعیت مجرمانه هر یک از طرفین بازی مجرمانه می شویم. در خلال تحلیل این بازی مجرمانه، نقش هر مکتب را در ارتکاب این جرم نشان می دهیم و بلافاصله به نقش تئوری بازیها در مدیریت علمی این بازی تکیه میکنیم. هر مثال حقوقی دیگر که به شکل جرم یا تخلف صورت گرفته است می تواند جای این مثال قرار گیرد و نوع و طبقه بندی جرم تاثیر چندانی بر مطالبی که ارائه خواهد گردید، نخواهد داشت و تنها می تواند چارچوب تحلیل را کمی دستخوش تغییر نماید. با توجه به این مقدمه ای که ذکر گردید به بیان این حادثه تلخ پرداخته میشود: به دنبال اعلام مفقودی دختر بچه شش ساله^۱ ساکن خیابان پزشکان شهرستان پارس آباد در ۲۸ خرداد سال ۱۳۹۶، پرونده ای پیرامون این موضوع در اداره مبارزه با جرایم جنایی پلیس آگاهی تشکیل و تیمی مجرب مسئولیت رسیدگی به پرونده و کشف واقعیت را بر عهده گرفت. با بازبینی فیلم های ضبط شده از محل مفقودی و انجام بررسی های تخصصی و تحقیقات جامع میدانی فردی که در شغل رنگرزی فعالیت داشته و همسایه شغلی پدر آتنا بود به عنوان مظنون دستگیر و جهت بازجویی به پلیس آگاهی انتقال داده شد. در ادامه تحقیقات برادر و همسر مظنون با حضور در پلیس آگاهی اطلاعاتی را در خصوص فعالیت های مجرمانه وی ارائه و اذعان داشتند مظنون به گفته خودش مقادیری مواد مخدر در داخل بشکه پلاستیکی در پارکینگ منزل مسکونی جاسازی کرده است که با اعزام به محل و انجام بازرسی های لازم کارآگاهان پلیس آگاهی با جسد "آتنا" در داخل بشکه پلاستیکی؛ مواجه می شوند. قاتل آتنا اصلانی در بازجویی های پلیسی به قتل دختر بچه معصوم پارس آبادی و همچنین به قتل زنی دیگر در سال نود و یک اعتراف کرد که با صدور قرار از سوی مقام

۱ از خانواده اصلانی صمیمانه عذر خواهی مینمایم. لازم به ذکر است که اینجانب، همانند آنها داغدار این ضایعه تاسف بار هستم و از خداوند متعال برای آن مرحومه مغفوره طلب غفران و شادی روح را مسئلت مینمایم. از این خانواده محترم صمیمانه خواستارم تا اینجانب را در غم خود شریک بدانند. هدف از بیان این داستان واقعی این بود تا موقعیت مجرمانه چنین جرایمی در حق این کودکان معصوم و مظلوم تکرار نشود و امیدواریم تا قوانین با اصلاح خود، بتوانند از شدت و میزان این جرایم بکاهند.

قضایی روانه زندان شد. پس از بررسی‌های انجام یافته در خصوص علت مرگ آتنا اصلانی دختر معصوم هفت ساله پارس آبادی، سرانجام نتیجه تحقیقات پزشکی قانونی مشخص شد و در نهایت تیم پزشکی آثار آزار و اذیت جنسی را تأیید کرد. قاتل تنها انگیزه خود را از این قتل انگیزه مالی عنوان کرده است. اسماعیل، یکی از کسبه محل که رنگرز بود در همان روز حادثه به منظور دلداری به پدر آتنا برای او نوعی ترشی محلی برد و سعی در التیام دردهای او داشت. اسماعیل همواره سعی می کرد تا ظن پدر آتنا را نسبت به دیگران برانگیزد، تا جایی که وقتی مرد سی و پنج ساله که اهل همان محل بود خودکشی کرد و خود را حلق آویز کرد، اسماعیل سعی کرد تا ماجرای گمشدن آتنا را به گردن این مرد سی و پنج ساله بیندازد. قاتل آتنا اصلانی بسیار خوب نقش خود را بازی کرد تا سناریوی جنایت هولناک خود را پنهان کند. اما در نهایت هیچ کس نمی دانست چه اتفاقی برای دختر بچه رخ داده و او کجاست اما با گذشت زمان، وقتی هیچ ردی از وی به دست نیامد فرضیه اینکه او قربانی سرقت شده باشد، قوت گرفت؛ چرا که آتنا آن روز ۱۶ النگو، انگشتر و گوشواره همراه خود داشت و احتمال می رفت که قربانی دزدان طلا شده باشد. در حالی که خبر گم شدن دختر بچه در شهر پیچیده و همه را نگران کرده بود، تیمی از کارآگاهان پلیس آگاهی وارد عمل شدند. در محلی که پدر آتنا دستفروشی می کرد، چند مغازه و بانک وجود داشت که مجهز به دوربین‌های مدار بسته بودند. مأموران به بازبینی فیلم‌های ضبط شده توسط این دوربین‌ها پرداختند. دوربین یکی از مغازه‌ها لحظه‌ای که آتنا قدم زنان در پیاده رو می رفت و از بساط پدرش دور می شد را ضبط کرده بود. اما دوربین بانکی که در همان مسیر و چندین متر آن طرف تر بود تصویری از دختر بچه ضبط نکرده بود. این یعنی دختر بچه پیش از اینکه به دوربین دوم برسد، مسیرش را تغییر داده بود. از سوی دیگر بررسی‌ها نشان می داد در این مسیر به خاطر جوی آبی که وجود داشت و همچنین حضور چندین دستفروش کنار پیاده رو، امکان اینکه دختر بچه از پیاده رو به آن سوی خیابان رفته باشد، وجود نداشت. پس بی شک او پس از عبور از مقابل دوربین اول و رسیدن به دوربین دوم، ناپدید شده بود. مأموران وقتی متوجه شدند که در این مسیر، مغازه اسماعیل رنگرز وجود داشته که آتنا گاهی اوقات برای خوردن آب به آنجا می رفت، حدس زدند که وی روز حادثه نیز به این مغازه رفته و پس از آن ناپدید شده است. به این ترتیب مرد رنگرز به عنوان نخستین مظنون پرونده تحت بازجویی قرار گرفت اما مدعی شد که آن روز دختر بچه را ندیده و او اصلاً به مغازه اش نیامده است. اما در نهایت پس از گذشت هجده روز جسد آتنا از پارکینگ خانه او در حالی که داخل یک بشکه آبی رنگ قرار داشت پیدا شد. رنگرز جنایتکار

در آخرین مرحله بازجویی درباره سرقت النگوهای آتنا ی هفت ساله گفته است: من بدهی داشتم و نمی‌دانستم چک‌هایی را که به طلبکاران داده بودم چگونه پرداخت کنم وقتی چشمم به النگوهای دختر بچه افتاد تصمیم به سرقت آنها گرفتم. این النگوها را در مغازه‌ام جاسازی کردم تا سر فرصت بفروشم تا چکم وصول شود و این علت اصلی قتل آتنا بوده است. اکنون با توجه به کلیات حادثه میتوان موقعیت مجرمانه حادثه مذکور را به شرح زیر به صورت خلاصه بیان نمود:

آتنا در یکی از محله های منطقه پارس آباد زندگی میکند. بدون شک وجود این محله و منطقه زندگی مطابق با مکتب شیکاگو در بروز این حادثه دخیل بوده و اثرگذار است. آتنا به همراه طلایی که بر دستان خود دارد به همراه دسیسه و دعوت اسماعیل که سرشار از سوءنیت‌های مجرمانه است، وارد محل کسب اسماعیل می شود. در این مرحله اسماعیل در حال محاسبه مجرمانه و استفاده از عقلانیت کیفری برای ارتکاب جرم می باشد. در حال حساب کتاب است. نیاز مالی و بدهی اش، میزان طلای همراه آتنا، میزان مجازاتی که در پی اوست، چگونگی پیگیری قضایی که قرار است بعد از این اتفاق صورت گیرد و مسائل اینچنینی که همگی در نظام تحلیلی اسماعیل وجود دارد و نشانی آشکار از مکتب کلاسیک می باشد. اسماعیل نیاز مالی و بدهی زیادی دارد و همچنین در زمینه مواد مخدر فعالیت خرید و فروش نیز دارد. نیاز مالی اسماعیل می تواند حقانیت وجود مکتب فشار را در وقوع این جرم به اثبات رساند و از طرفی کسب و کار مرتبط با مواد مخدری که اسماعیل دارد میتواند نشان از مکتب عدالت مطلق باشد که مجازات جرایمی چون مواد مخدر آنقدر سودمند و مفید نبوده است که بتواند امثال اسماعیل را از ارتکاب این عمل مجرمانه منصرف نماید. با فریب آتنا او را داخل مغازه کشانده و با مقاومت آتنا روبرو میشود. این مقاومت آتنا، سلسله رفتارهایی در اسماعیل ایجاد میکند. اسماعیل سرقت طلا را با محاسبه گری انجام میدهد ولی بعد از این مقاومت که مجموعه ای از جملات آتنا را نیز شامل می شود، مکتب برجسب زنی را وارد میدان این عملیات مجرمانه می کند. بدون شک آتنا در این مقاومت به اسماعیل بیان نموده است که به پدرم این رفتارها را میگویم و این مقاومت را با کمی فریاد نا فرجام و ناموفق همراه نموده است. این مقاومت به منزله برجسبی است که با موفقیت بر اسماعیل زده میشود و اسماعیل آن را میپذیرد و سلسله عملیات مجرمانه بعدی را که عبارتست از تجاوز و قتل در او ایجاد مینماید. وقتی که سرقت و تجاوز و قتل و اختفای جسد این کودک توسط یک شخص در زمانی کوتاه صورت می پذیرد، نشان از صحت مکتب پست مدرنیسم با روحیه انتقادی

اش نسبت به سایر مکاتب است که همه مکاتب را دارای اشکال میدانند و انتقاداتی وارد میکند. ولی سوال اینجا است که چرا این همه مکتب به درستی و موفقیت توانسته اند، علت جرایم را تبیین نمایند و همگی با موفقیت به تبیین علل ارتکاب جرایم روبرو بوده اند ولی در زمینه پیشگیری، هیچکدام قدرت پیشگیری لازم را نداشته اند و اگر تنها یک مورد از این مکاتب در زمینه پیشگیری موفق عمل نموده بود، این جرایم تا بدینجا حداقل ادامه و ارتکاب نمی یافت. اکنون نوبت به تئوری بازیها است تا در موقعیت مجرمانه به عنوان نقش مکمل هر مکتب وارد میدان جرم شود و به بزهکار و بزه‌دیده کمک نماید که این بازی مجرمانه را بهتر مدیریت کنند و عمق فاجعه را تا مرز این جنایت هولناک پیش نبرند.

بند پنجم: تحلیل موقعیت مجرمانه بزهکار

اسماعیل به عنوان بزهکار این جرایم در هر جرم، استراتژی هایی دارد ولی به آنها توجه ننموده است و باعث شده است تا در موقعیت احساسات و انگیزش و هیجان قرار گرفته و بدون هیچگونه عقلانیت و تحلیلی این جرایم را مرتکب گردد. اسماعیل سه جرم متوالی انجام داده است که در هر سه مورد تئوری بازیها میتواند وارد نظام تحلیلی این مجرم گردد و مانع از پیشروی او به سمت جرایم دیگر گردد. با توجه به مهمترین جرمی که صورت گرفته است و جرم قتل می باشد و این جرم بر اساس نظریه برچسب زنی صورت گرفته است میتوان این موقعیت مجرمانه را بر اساس عملکرد تئوری بازیها در نظریه برچسب زنی مورد توجه قرار داد. اسماعیل در جرم قتل با این استراتژی ها روبرو بوده است. برچسب از آتنا را پذیرد و قتل را انجام دهد، برچسب از آتنا را نپذیرد و قتل را انجام ندهد، برچسب از آتنا را بپذیرد و جرایم قبلی را جبران نماید. با توجه به این سه استراتژی که بزهکار دارد، ادامه توضیحات در این قسمت را متوقف کرده و بعد از تبیین استراتژی های بزه دیده در بند دوم، تحلیل بازی از منظری تئوری بازیها را بین هر دو بازیکن در بند سوم تبیین می نمایم.

نتیجه گیری

در دنیای واقعی و عملی با توجه به تعریفی که از تئوری بازیها ارائه شد، هر جا که منابع محدود وجود داشته باشد، یا گزینه های مختلف تصمیم گیری برای هر شخصی وجود داشته باشد و یا دستاوردهای متفاوت در اثر انتخابهای متفاوت در هر بازی و شرایط تعاملی وجود داشته باشد و یا امکان همکاری یا

رقابت بین بازیگران وجود داشته باشد می‌توان از نظریه بازی‌ها برای درک و تحلیل بهتر شرایط موجود استفاده کرد که از این جهت می‌توان به کاربردهای عام تئوری بازیها اشاره نمود. در دنیای بازیها، بازیهای حقوقی کاربرد بسیاری دارند و در اتفاقات روزمره به کرات تکرار میشوند.

با تعاریف و شناختی که از تئوری بازیها در این پژوهش ایجاد گردید می‌توان به طور کلی بیان نمود که تئوری بازیها علم تحلیل رفتار افراد و تحلیل موقعیت در شرایطی است که افراد با یکدیگر تعاملاتی دارند، تا بتوانند برای حداکثر کردن مطلوبیت خود بهترین رفتار و عملکرد را داشته باشند. از آنجا که هر جرمی علتها و ریشه‌هایی دارد و راههایی متفاوت و مختص به خود برای پیشگیری دارد و همچنین با توجه به اینکه هر جرمی به طور عمده دو طرف دارد که عبارتند از بزه‌کار و بزه دیده، جنایت کار و قربانی که بعدها در طرح و ایجاد دعوای حقوقی تبدیل می‌شوند به شاکی و متشاکی؛ و همچنین با توجه به اینکه قانون‌گذاری در مورد هر جرمی می‌تواند با یکی از مکاتب جرم‌شناسی همسویی داشته باشد و از آن الهام گرفته باشد، به نقش پررنگ و موثر تئوری بازی‌ها پی برده می‌شود. به عبارتی اگر تئوری بازیها وارد یکایک این مراحل گردد، وارد مراحل قبل از ارتکاب جرم گردد، با توجه به توانمندی که دارد، می‌تواند علل ارتکاب آن جرم را کاهش دهد و راه‌های پیشگیری را اجرا نماید و مانع از بروز جرم یا پیشروی رفتار مجرمانه گردد. اگر در این مراحل وارد نشده باشد و حتی در مرحله بعد از وقوع جرم به موضوع راه پیدا کند، با توجه به ابزارهایی که در اختیار دارد و قدرت تحلیل رفتار و تحلیل موقعیت را دارد میتواند رسیدگی را تسریع و تسهیل بخشد و زمان رسیدن به نتیجه و حقیقت را سرعت بسیاری بخشد.

مکاتب جرم‌شناسی دو هدف عمده دارند: یافتن علل جرم و ارائه راهکارهای پیشگیری از جرم. تئوری بازیها با ورود به مکاتب جرم‌شناسی و با توجه به تحلیل موقعیت و رفتار میتواند علل جرم را و راه پیشگیری را بهتر مورد تبیین قرار دهد و راه حلی عملی در اختیار افراد متخصص یا عام برای پیشگیری از جرم داشته باشد. به طور کلی هر مکتب جرم‌شناسی دو هدف عمده را دنبال میکند، اولین هدف یافتن علل ارتکاب جرم است و دومین هدف ارائه راهکاری جهت پیشگیری از جرم. اکنون علم تئوری بازیها در نظر دارد وارد حوزه مکاتب جرم‌شناسی گردد تا بتواند هر مکتب را در جهت ساده تر و سریع تر رسیدن به دو هدف عمده اش همراهی نماید. به طور کلی تئوری بازیها با دو ابزار قدرتمند تحلیل رفتار و تحلیل موقعیت و همچنین با در نظر گرفتن موضوع عقلانیت در انتخاب

عقلایی و با توجه به پیش فرض هایی که ذکر گردید (عقلانیت، قابلیت پیش بینی، اطلاعات کامل) می تواند هر مکتب جرم شناسی را در جهت تسریع و تسهیل رسیدن به دو هدف عمده اش همراهی نماید. همچنین تئوری بازیها قادر است در قانون گذاری و اجرای قوانین در نظام حقوقی ایران یا سایر نقاط جهان، نقشی مکمل و همراه نظام حقوقی را در جهت کاهش ارتکاب جرایم در حوزه داخلی و بین المللی داشته باشد. الگوی تبیین مطالب در مبحث رویکرد تئوری بازیها به مکاتب جرم شناسی بدین نحو بود که: ابتدا تا مطالبی در مورد مکتب با دو هدف عمده اش به صورت خلاصه بیان گشت و بعد از آن یک مثال واقعی از دنیای عملی در راستای آن مکتب ارائه گردید و بعد از آن موفقیت یا عدم موفقیت مکتب در رسیدن به اهدافش ذکر شد. بعد از آن تئوری بازیها با ابزارهای ۳ گانه اش، به موقعیت مجرمانه یا هر موقعیت دیگر که در مثال واقعی و عملی ذکر شده بود به صورت بازی نگریست و توسط ۳ ابزارش سعی در حل بازی نمود. بعد از حل بازی متوجه میشویم که تئوری بازیها میتواند به مکاتب جرم شناسی (یا سایر ارکان نظام حقوقی و حتی سایر نظامهای اجتماعی) در جهت تسهیل و تسریع و عملیاتی و ممکن کردن اهدافش کمکی شایان و تأثیری مفید و عمده و سودمند داشته باشد. از میان این مکاتب، به مکتب کلاسیک که بیشتر حالت محاسباتی و ورود ریاضیات به دنیای علم حقوق دارد، نگاه اصلی و علمی و ریاضی علم تئوری بازیها را مورد توجه قرار دادیم و به تبیین فرم استراتژیک بازی در آن پرداختیم ولی در مکاتب دیگر، صرفاً به تبیین خلاصه ای علم تئوری بازیها بدون رویکرد فرم استراتژیک و جدول ماتریسی پرداخته شد.

بعد از آن به تبیین رویکرد تئوری بازیها به دانش جرم شناسی و مکاتب جرم شناسی با توجه به نظام حقوقی ایران پرداخته شد تا بتوان از ظرفیت های دانش تئوری بازیها در جهت اهداف نظام حقوقی ایران بهره جست. در واقع تئوری بازیها در نظر دارد با کلیه مکاتب جرم شناسی رویکردی تجمیعی داشته باشد و به همه مکاتب به مثابه مکتبی واحد با اهدافی دو گانه و مشترک (یافتن علل جرم و ارائه راهبردهای پیشگیری از جرم)، جرم شناسی را همراهی نموده و در ساختار نظام حقوقی ایران وارد شده و راجع به گزیده ای از جرایم به عنوان نماینده کلیه جرایم به تحلیل موقعیتهای مجرمانه و تحلیل رفتار مجرمان و همچنین به تحلیل آیین دادرسی حقوقی اعم از کیفری و مدنی بپردازد، تا رسالت عملی خود نسبت به این پژوهش را به اتمام و اکمال رساند.

با توجه به اینکه تئوری بازیها قادر است از هر مرحله که دلش بخواهد بازی مجرمانه را کنترل نماید،

تئوری بازیها بین مرحله ابتدایی و انتهایی هر جرم با توجه به رویکرد مکاتب جرم شناسی، مراحل متعددی قائل است و ابزارهای قدرتمندی دارد برای حتی تبدیل بازی مجرمانه به یک بازی اقتصادی و یا هر بازی دیگر. بازیکنان در تئوری بازیها ابتکار عمل دارند و می توانند با تحلیل رفتار و تحلیل موقعیت، بازیهای جدیدی را در همان موقعیت مجرمانه تعریف کنند و نتیجه بازی را به سمت و سویی که مناسب تر برای خودشان یا هر دو طرف هست، ببرند. بازیکنان در تئوری بازیها می توانند ذات یک بازی برد باخت را تبدیل به بازی برد برد نمایند. این گزاره ای که بیان گردید برای ساختار نظام حقوقی ایران به منزله خروج از تمامی بن بستهای علمی و عملی بوده و می تواند نظام حقوقی ایران را به مرحله ای از تکامل برساند که قدرت کنترل هر جرمی تحت هر شرایطی را داشته باشد و با پیاده سازی و اجرایی نمودن این ایده، مقدمات جامعه ای عاری و خالی از جرم را طراحی و اجرا نموده و با تبدیل جرم به بازی و مدیریت و کنترل آن بازی، جامعه را از لحاظ نظام حقوقی ارتقا بخشد. لذا می توان بیان نمود که تاثیرات تئوری بازیها در نظام حقوقی ایران بسیار گسترده و مفید و موثر بوده و قادر است با تخلیه ظرفیتهای دانش تئوری بازیها در ساختار نظام حقوقی جامعه (هر جامعه ای از جمله جامعه ایران) مسیر جرم را وارد مرحله تکامل یافته و جدیدی نماید که تاکنون تجربه ننموده است و میزان ارتکاب جرایم را به نحوی چشم گیر، پیشگیری نماید.

پیشنهادهات

با توجه به مطالبی که در این پژوهش از جنبه های نوآورانه و مبتکرانه ورود تئوری بازیها به دانش جرم شناسی بیان گردید میتوان مجموعه ای از پیشنهادات را جهت ارتقای این حرکت نوین بیان نمود تا بتوان این رویکرد جدید را تقویت نمود و بتوان از همه ظرفیتهای علم تئوری بازیها جهت سهولت و سادگی رسیدن به اهداف علمی و عملی استفاده نمود.

یک - به دانشگاه ها و جامعه علمی کشور، اعم از اساتید و دانشجویان و اندیشمندان حقوقی و پژوهشگران توصیه و پیشنهاد میشود تا با انجام پژوهشهای مختلف در زمینه ورود تئوری بازیها به حوزه های مختلف حقوقی، زمینه ورود و ترکیب این علم نوین با دانش حقوق را فراهم آورند تا بتوانند ظرفیتهای محدود علم حقوق را با ابزارهای نامحدود علم تئوری بازیها ترکیب نموده و چهره ای از علم حقوق را به ظهور رسانند که بتوان از آن به عنوان تکامل علم حقوق نام برد.

دو - به نهادهای رسیدگیهای قضایی، اعم از اداری و حقوقی و کیفری، قضایی و شبه قضایی، مراجع بدوی و تجدید نظر و دیوان و هر نهاد حقوقی پیشنهاد میگردد تا با آموزش لازم جهت آشنایی با اصول تئوری بازیها، بتوانند رسیدگیهای خود را با تجهیز به علم تئوری بازیها و استفاده از ابزار تئوری بازیها تسریع و تسهیل نمایند تا بتوانند به اهداف نظام قضایی که برقراری عدالت و نظم و احقاق حق است با سرعت و دقت زیادی دست یابند.

سه - به صدا و سیما و تلویزیون و رادیو و سایر رسانه های جمعی و شبکه های اجتماعی توصیه میگردد تا با ساختن برنامه های متعدد و متنوع در راستای آموزش علم تئوری بازیها به همگان و عمومی کردن این علم و در دسترس همگان قرار دادن این علم، زمینه های کاهش ارتکاب جرایم را به نحوی چشم گیر فراهم نمایند و با هوشمند سازی و توانمندی عمومی که در بین افراد جامعه ایجاد مینمایند، ارتکاب جرم در جامعه را کاملاً کاهش دهند.

چهار - به جامعه قضات، وکلا، پژوهشگران توصیه میگردد که آموزشهای لازم را در زمینه ارتقای دانش خویش نسبت به علم تئوری بازیها، جهت انجام وظایف خود به نحوی احسن، اقدامات لازم را نمایند تا بتوانند وظایف خویش را به نحوی احسن که بتواند رضایت خود و طرفشان را به حداکثر رساند، انجام دهند.

منابع و مآخذ

- اختری، سجاد، موسوی فرد، سید محمد رضا، مومنی، سجاد، حیدری، عباس، ۱۳۹۶، بررسی ارتکاب جرایم با تاکید بر جرایم خشونت آمیز، نشریه نخبگان علوم و مهندسی، سال دوم، شماره ۲، خرداد ۱۳۹۶، صفحه ۱ تا ۱۰.
- برومند، یونس، ۱۳۹۵، تحلیل جرم از دیدگاه اقتصادی: کاربردی از نظریه بازی، سومین کنفرانس بین المللی پژوهش های نوین در مدیریت، اقتصاد و علوم انسانی
- حبیبی، بهنام، حبیبی، شهرام، ۱۳۹۴، واکاوی نظریه بازیهای دادرسی مدنی با تاکید بر بازی دادرسی همکارانه، مجله مطالعات حقوقی معاصر، دوره ۶، شماره ۱۱، پاییز و زمستان ۱۳۹۴، صفحه ۱۶۷ تا ۱۹۳.
- حطمی، ایمان؛ پاکزاد، بتول؛ فرح بخش، مجتبی؛ خسروی، حسن، ۱۳۹۸، تحلیل علل جرایم اقتصادی ایران در پرتو نظریه های جرم شناسی اقتصادی، ۱۳۹۸، مجله مطاعات راهبردی ناجا، دوره ۴، شماره ۱۱، صفحه ۹۱ تا ۱۱۴.
- خلیلی عراقی، منصور، نوبهار، الهام، کبیری رنانی، محبوبه، ۱۳۹۵، تاملاتی در اخلاق اسلامی و آسیب شناسی جرم با رهیافت نظریه بازیها، مجله پژوهش های رشد و توسعه پایدار، سال ۱۶، شماره ۴.
- دادگر، یدالله، ۱۳۸۷، ابعاد و عملکرد نظریه بازیها در رشته های مختلف، مجله تحقیقات حقوقی، بهار و تابستان ۱۳۸۷، شماره ۴۷، از صفحه ۱۰۱ تا ۱۳۹.
- رضایی شورکی، طیه، ۱۳۹۹، بررسی عقلانیت کیفری مجرمین بر اساس نوع جرم و بزهکاران در نظام حقوقی ایران، نشریه تحقیقات حقوق قضایی، پاییز و زمستان ۱۳۹۹، پیاپی و دوره ۲، صفحه ۸۴۷.
- گل پرور، مجید، شهابی، مهدیه، ۱۳۹۰، کاربرد نظریه بازیها در تبیین رقابتهای انتخاباتی، مجله تحقیقات سیاسی و بین المللی، بهار ۱۳۹۰، دوره ۳، شماره ۶، صفحه ۱۷۵ تا ۲۰۲.
- مداح، افشین، ۱۴۰۰، بررسی انتقادی قوانین با توجه به ذهنیت محاسبه گر مجرمانه در جلوگیری از به وجود آمدن جرایم در حقوق ایران، فصلنامه قانون یار، بهار ۱۴۰۰، دوره پیاپی ۱۷، صفحه ۹.
- مداح، افشین، ۱۳۹۹، بررسی اثرات ساختار نظام حقوقی ایران با توجه به عقلانیت کیفری مجرم

در پیشگیری از جرایم، نشریه تحقیقات حقوق قضایی، پاییز و زمستان ۱۳۹۹، پیاپی و دوره ۲، صفحه ۱۷۲.

- مداح، افشین، ۱۳۹۸، مکانیسم مبارزه با مفاسد اقتصادی شبکه ای در اقتصاد ایران، انتشارات برتر اندیشان.
- نجفی ابرند آبادی، علی حسین، گلدوزیان، حسین، ۱۳۹۷، جرم شناسی پست مدرن و رویکرد آن به جرم و علت شناسی جنایی، فصلنامه حقوق کیفری، دوره ۶، شماره ۲۳، صفحه ۹ تا ۴۶.
- عبدلی، قهرمان، ۱۳۸۶، نظریه بازیها و کاربردهای آن، انتشارات جهاد دانشگاهی.
- ۱۴ - جرم شناسی نظری ولد، تامس جی برنارد، جفری بی اسنپس، الکساندر ال جرولد، ترجمه علی شجاعی، ۱۳۹۸، انتشارات سمت.
- Robert L. Birmingham, Model of Criminal Process Game Theory and Law , ۱۹۷۰.
- Cornell L. Davis, M. Time and Punishment: An Intertemporal Model of Crime. *Journal of Political Economy*, ۹۶, ۳۸۳-۳۹۰, ۱۹۸۸.
- Randal C. Picker, "An Introduction to Game Theory and the Law" (Coase-Sandor Institute for Law & Economics Working Paper No. ۲۲, ۱۹۹۴)

